

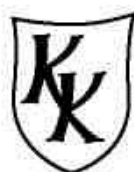
Aija Taimiņa
Kaspars Kļaviņš

T I C Ī B A
un
NETICĪBA
LIVONIJĀ:
Mārtiņš Luters
&
Matias Knutsens

Aija Taimiņa
Kaspars Kļaviņš

T I C Ī B A
un
N E T I C Ī B A
L I V O N I J Ā :
M ā r t i ņ š L u t e r s
&
M a t i a s s K n u t s e n s

Verlag Kaspars Kļaviņš, Salzburg

Izmantoti attēli no Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas un Toruņas Universitātes bibliotēkas krājumiem, kā arī no Interneta resursiem.

Literārās redaktors: Aina Blinkena un Ina Druvieta
Attēlus skenējusi: Kristīne Plostniece
Maketētāja: Arta Muceniece

© Aija Taimiņa, 2013 ©
Kaspars Kļaviņš, 2013

ISBN 978-9984-49-906-2

SATURS

1. daļa TICĪBA

Lutera vēstules rīdziniekiem un Reformācijas laika avoti Rīgā. Aija Taimiņa	5
Mārtiņa Lutera vēstules LUAB Rokrakstu un reto grāmatu kolekcijā. Aija Taimiņa	38

2. daļa NETICĪBA

Matiasa Knutsena (1646--1675) pēdas Eiropas un Latvijas intelektuālajā pagātnē. Kaspars Kļaviņš	71
--	----

Apgleznots manierisma iesējums ar Mārtiņa Lutera portretu. Grāmata no Braunšveigas - Lineburgas hercoga bibliotēkas (domājams, no Braunšveigas - Lineburgas hercoga Vilhelma Jaunākā (*Wilhelm der Jüngere, Herzog zu Braunschweig-Lüneburg*, 1535–1592) kolekcijas).
Vācija, Saksija, grāmatsējējs Lūkass Veišners (*Lukas Weischner*, 1550 Erfurte–1609 Jēna)?, pēc 1577. Āda, kartons, emaljas krāsas, zeltījums.
Corpus doctrinae das ist, Die Summa, Form vnd fürbilde der reinen Christlichen Lehre. Gedruckt in der Heinrichstadt bey der Vestung Wolffenbüttel, durch Cunrad Horn, 1576-1577. LUAB, inv. nr. R3059

1. DAĻA

Aija Taimiņa, Dr.philol.

Lutera vēstules Rīdziniekiem
un
Reformācijas laika avoti Rīgā

*Gnade vnd Friede in Christo. Ehrbare, fürsichtige,
günstige Herren vnd Freunde*

“Žēlastība un prieks Kristū. Godājamie, tālredzīgie un labvēlīgie kungi un draugi”, tā Mārtiņš Luters uzsāka savu Rīgas rātei sūtīto vēstuli, un vēstule tika rakstīta 1540. gada pēdējā oktobra dienā – *ultima octobris*.

Abreviatūra “GvF” (*Gnade vnd Friede in Christo*), kas ievada daudzas Lutera vēstules, tāpat kā tās latīņu līdziniece G&P (*Gratiam et Pacem in Domino*), ir tradicionālas uzrunas formas, un svarīgi, ka tā mācītājs uzrunā savu draudzi arī dievkalpojumā. Lutera uzrunas intonācija vēsta par rakstītāja labvēlīgo un cieņaspilno attieksmi pret adresātu. Ar līdzvērtīgu attieksmi lai ļauts pievērsties turpmākajam tēmas izklāstam.

Lutera vēstules Rīgai un Rīgā ir temats, kas interesentus un pētniekus nodarbinājis visai ilgstoši. Lutera autogrāfu rosinātās pārdomas pārstāv visai plašu, neviendabīgu spektru, no sausa fakta konstatējuma sākotnē līdz relikvijas statusam atbilstoši svētbijībai un apbrīnai. Pa vidu starp abiem poliem meklējama objektīva, vēsturiskās reālījās dibināta izpēte un historiogrāfiska analīze, kas papildinātu vērtīgo oriģināldokumentu izvērtējumu baznīcas un reliģijas vēstures aspektos.

To, ka Rīgā, Pilsētas bibliotēkā atrodamas Lutera oriģinālvēstules, zināja 18. gs. vidū. Rīgas Ķeizarišķā liceja konrektors Johans Gotfrīds Arnts (*Arndt*, 1713–1767) bija viens no pirmajiem Apgaismības laika sākuma pētniekiem, kas strikti vēlējās balstīt savu hronoloģiski veidoto Livonijas vēstures apskatu uz dokumentāriem avotiem. Arntam Rīgā bija pieejami daudzi veci dokumenti un to noraksti, un tā 1753. gadā Hallē iespiestajā Arnta Livonijas hronikas 2. daļā, kas aplūkoja ordeņa laiku notikumus un reformācijas sākumu Livonijā, pirmo reizi atrodams Rīgas Lutera autogrāfu pieminējums¹.

¹ Rostokas universitātes profesors, vēsturnieks Dāvids Hitrejs (*Chytraeus*, 1530–1600) sava darba *Chronicon Saxoniae* desmitajā nodaļā (*Chronici Liber decimus Initia emendatae, in urbibus Saxoniae, RELIGIONIS continens. Anno 1522. et sequentibus*) pieminējis un raksturojis divus Rīgai adresētos Lutera iespieddarbus, kur Luters atgādina, ka patiesa reliģija und īstena kristīga dievbijība meklējama ticībā, ko atzīst Dievs: „*Quare Lutherus, ab Rigenses scribens, grauissimé monet, Religionem veram & pietatem Christianam, in Fide, recté Deum, agnoscente*”, sk. Chytraeus, David. *Chronicon Saxoniae et vicinarum aliquot Gentium: Ab Anno Christi 1500. usque ad M.D.XCIII*. Appendix scriptorum certis chronici locis inserendorvm. Additus est index personarum & re-rum maxime insignium copiosiss. Lipsiae : Impensis Henningi Grosii, [1593], p. 291 (eks. LUAB, inv. nr. R 24496); sk. arī hronikas tekstu vācu valodā: Chytraeus David. *Neue Sachssen Chronica Vom Jahr Christi 1500 Biss auff*s

Arnts konstatēja:

“Rīgas pilsētas bibliotēkā guļ pāris Lutera paša rokas rakstītas vēstules, kuru saturs ir ļoti īss un speciāls; tās arī nemaz nav svarīgas”². Un parindē Arnts paskaidroja, ka “Lutera vācu vēstule, rakstīta ceturtdienā pēc Bērtuļiem 1540. gadā, satur ziņojumu Rīgas rātei par maģistra Engelbrehta mācību un dzīvi (*Lehre und Leben*). Latīņu valodā vēstule ir sūtīta Georgam Sikambram (*Sicambrus*)³, mācītājam, kam uzgūlušī smagi pārmetumi, uzbrukumi, un kuru tāpēc Lutera spēcīgi uzmundrina un mierina. *Wittenberg, feria sexta post purificationis 1540*. Trešā no 1537. gada pēdējās oktobra dienas, godājamai rātei, Johana Kanneģizera un Barbaras Gešes lietā, ir tikai noraksts un attiecas uz laulības šķiršanu”⁴.

Tiktāl Arnts.

Uzreiz jāteic, ka visas Arnta pieminētās Lutera vēstules arī patlaban ir atrodamas savā vēsturiskajā glabātuvē, tas ir – Rīgas pilsētas bibliotēkas krājumu pār-mantojošajā Latvijas Universitātes Akadēmiskajā bibliotēkā, Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā. Laika gaitā, 19. gs. vidū, jau pieminētajām trim vēstulēm pievienojās vēl viens Lutera autogrāfs. Kopā ar Reformācijas laika pirmizdevumu kolekciju, grāmatām no Rīgas pirmo evaņģēlisko sprediķotāju krājumiem, tās veido reprezentablu 16. gs. unikātu kolekciju, kas izdzīvojusi cauri gadsimtiem un jo-projām uzskatāma par bibliotēkas zelta fondu, *cimelia, rara rarissima*.

Jāpiezīmē, ka to, kā un kad Lutera vēstules un to noraksti nonākuši Rīgas pilsētas bibliotēkā, vairumā gadījumu izdevies noskaidrot: viens rokraksts ir dāvināts bibliotēkai (1670), otrs – nopirkts (kopā ar lielu kolekciju) un atrodas bibliotēkā kopš 1873. gada. 17. gs. vidus noraksts nonācis krājumā dažādu izrakstu kopsējumā. Tomēr visvērtīgākā Lutera autogrāfa provenence nav skaidra. Būtiski, ka pilsētas bibliotēka bija un ir vienīgā Rīgas seno dokumentu krātuve, kur atrodami Lutera rokraksti⁵.

XCVII. Gedruckt zu Leipzig: in Verlegung Henningi Grossen, 1597, S. 379 (eks. LUAB, inv. nr. R 6009). Hitrejs ir viens no pirmajiem historiogrāfem, kas fksējis Rīgai adresētos Lutera tekstus.

- 2 **Arndt**, Johann Gottfried. *Der Liefäandischen Chronik Andrer Theil (...)* Halle im Magdeburg: gedruckt bey Johann Justinus Gebauer, 1753, S. 185: „deren Inhalt sehr kurz und zu speciel, auch von keiner Wichtigkeit ist”.
- 3 Arnts kļūdaini transkribējis latinizēto vienas vēstules adresāta uzvārdu, Georga Skarabeja (*Scarabeus*) vietā izlasot *Sicambrus*.
- 4 **Arndt**, Johann Gottfried. *Der Liefäandischen Chronik Andrer Theil (...)* Halle im Magdeburg: gedruckt bey Johann Justinus Gebauer, 1753, S. 185, parindē.
- 5 LVVA fondu aprakstā fksēts Lutera vēstuļu rokraksts, tomēr apraksts neatbilst arhīva lietas saturam; ar Luteru saistītu tekstu (ne oriģinālā, ne norakstā) tur nav.

Lutera autogrāf un to noraksti Rīgā, Latvijas Universitātes Akadēmiskajā bibliotēkā.

Četras Lutera vēstules rakstītas viņa dzīves otrajā pusē, laikā no 1537. ga da līdz 1540. gadam, vācu (3 vēstules) un latīņu valodās (viena vēstule). Stāstus par Lutera vēstulēm Rīgā allaž caurvijušas gan pirmatklājēja prieka izpausmes, gan godbijība, Vienlaikus nākas saprast, ka ir jāvēsta arī par kādas sen zināmas, bet vēlāk noklīdušas un aizmirstas, un pēc gadu simta atkal no jauna atrastas Lutera rakstītas vēstules likteni, par tekstu, kuru tomēr drīz atkal piemirst, lai no jauna to novērtētu jau trešo reizi – mūsdienās. Tie ir stāsti arī par dokumenta autentiskumu – par oriģinālu un tikpat godājamu atdarinājumu vai viltojumu. Stāsti par paleogrāfisku pētījumu attīstības gaitu un par vēsturisku un teoloģisku aspektu mijiedarbību dokumentu interpretācijā.

Dažāda ir Lutera vēstuļu provenence un nonākšanas laiks bibliotēkas krājumā. Tikpat dažādi ir četru Lutera vēstuļu tekstu rakstīšanas iemesli; jānodala tās Lutera vēstules, kas tapušas, atsaucoties uz konkrētiem, ar Rīgu saistītiem apstākļiem vai problēmu (**tādas ir divas**), no tām **divām**, kas Rīgas pilsētas bibliotēkā nonākušas kā unikāls, vēsturiski vērtīgs autogrāfs jeb kolekcionēšanas objekts un kam nav īstas nozīmes Rīgas un Livonijas vēstures kontekstā.

Četri Lutera vēstījumi atšķiras arī pēc autentiskuma pakāpes. Nav šaubu, ka divas vēstules ir Lutera paša rokas rakstītas. Vienas vēstules teksts ir varējis nonākt zinātnes apritē, tikai pateicoties 17. gs. pirmās puses norakstam. Par vienas Lutera vēstules autentiskumu domas dalās, un ir bijuši dažādi viedokļi, sākotnēji (un pēc tam visai ilgstoši) tā tikusi uzskatīta par “godājamu” autogrāfu, tomēr 20. gs. 20. gados nostiprinājās uzskats, ka tā ir agrīna – 17. gs. vidus – Lutera autogrāfa kopija vai pat viltojums.

Četru Lutera Rīgas vēstuļu vieta viņa darbībā

Lutera biogrāfs un pētnieks Bernhards Loze (*Lohse*, 1928–1997) rezumējis, ka Lutens ir sarakstījis ar visādu kārtu un slāņu cilvēkiem par visdažādākajiem jautājumiem. Līdzās reformācijai nozīmīgajām aktivitātēm būtu jāpiemin arī Lutera plašais padomdevēja darbs. Lutens nepārtraukti bija apkrauts ar visdažādākajām problēmām, kuras viņš vienmēr risināja kā teologs. Savā teoloģijā un praksē viņš nepazīna autonomu likumu jomas, kaut arī necentās katrā gadījumā piemeklēt attiecīgo rakstu vietu⁶. Lutera plašais epistolārais mantojums ietverts, pirmkārt,

6 **Loze, Bernhards.** *Mārtiņš Lutens : Ievads Lutera dzīvē un darbos.* – Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2007, 89.- 90., 119., 217.lpp.

Lutera darbu kritiskajā kopizdevumā jeb Veimāras izdevumā⁷ **astonpadsmīt** vēstuļu sējumos (Weimarer Ausgabe; WA, BR), kurus izdeva laikā no 1891. – 1903. gadam. Savrupi tikušas publicētas tematiski atlasītas Lutera vēstules, tāpat atrodas daudzas vecākas un jaunākas atsevišķu vēstuļu edīcijas. Nevajadzētu domāt, ka Rīgas vēstules ieņem izcilu vietu Lutera biogrāfjā, tās ir kā viens garumgaras ķēdes posms, vēl viens no simtiem epistolāras formas apliecinājumiem Lutera izvērstajai darbībai un pierādījums viņa autoritātei kā teoloģiskos, tā juridiskos un sadzīvīskos jautājumos.

Tuvāk vērts iepazīt tās divas situatīva satūra Lutera vēstules LUAB krājumā, kam ir tiešs sakars ar Rīgas notikumiem.

Tie divi Lutera teksti, proti, autogrāfā – ieteikuma raksts maģistram Engelbrehtam Šētekenam 1540. gada augustā – un norakstā – 1537. gada oktobra beigās rakstītais lēmums laulības šķiršanas jautājumā. Vēstuļu saturs apliecina, ka Lutera abus tekstus nav rakstījis pēc personīgās iniciatīvas, bet atsaukdamies pirms tam izteiktiem ieinteresēto pušu lūgumiem. Abos gadījumos pie Lutera vērsusies Rīgas rāte. Ne vienmēr ir līdz galam noskaidrojams, kā Lutera ieteikumu un padomu rezultātā rīkojusies padomu saņēmēja puse. Maģistra un evaņģēliskā sprediķotāja Engelberta Šētekena (*Engelbrecht Scheteken, Scelkey, Schelkey, Schkelken, Sehteken, ?-pēc 1573*) gadījumā tas ir vieglāk uzzināms. Arnts 1753. ga dā, citēdams Lutera vēstuli, tikai nosauc priekšvārdā Rīgai rekomendēto sprediķotāju, nekomentējot viņa tālākās dzīves gaitas⁸. Savukārt avotpētnieks un bibliofils, tolaik jau pensionētais Vidzemes guberņas ģimnāzijas virsskolotājs Johans Kristofs Broce (*Brotze, 1742–1823*) 1820. ga dā (atkārtojot Arntu) zināja paskaidrot, ka “Engelberts ir priekšvārds”. Broce turpat tālāk paskaidroja: “Iespējams, ka šeit domāts diakons Engelberts Šētekens *Engelbert Scheteken* (kura vārds tiek rakstīts dažādi, *Schelkey, Sehteken* etc.). Viņš jau 1536. gadā bija diakons, bet 1540. gadā būs bijis Vitenbergā, no kurienes viņš paņēma līdzīgu Lutera ieteikuma rakstu. Ao. 1541 viņa vārds atkal atrodams starp sprediķotājiem [Rīgā]. No Rīgas viņš 1552. gadā devās tālāk, atbilstoši saņemtajai vokācijai, [kļūdams] par mācītāju Gulbenē (*Schwanenburg*). Liborija Bergmaņa *Geschichte der Rigaischen Stadt Kirchen* viņš saukts par Engelbertu Zētekenu (*Engelbrecht Sehteken*)”⁹.

7 *D. Martin Luthers Werke, Kritische Gesamtausgabe* (saīsināti - Weimarer Ausgabe, WA). Edīcija sāka Veimārā, 1883. gadā, sakarā ar M.Lutera 400 gadu jubileju, un turpinājās līdz 2007. gadam; kopskaitā iznākuši 120 sējumi.

8 Arndt J. G., S. 185. Vēlāk Pādela hronika tikusi publicēta.

9 LUAB R, Ms. 392a, R 6666/2. Broce norāda, ka Šētekens pieminēts arī 1792. gadā iznākušajā Rīgas baznīcu vēsturē, sk. **Bergmann, Liborius v.** *Versuch einer kurzen Geschichte der Rigischen Stadtkirchen seit ihrer Erbauung, und ihrer*

Auslegung D.M.L. des Sechsten Gebots
Das Sechste Gebot.
 Du solt nicht Ehebrechen.

Diese Gebot sind nu an jnen selbs leicht zu
 uersehen / aus dem Nehesten. Dann sie gehen alle
 dahin das man sich hütet für allerley schaden des Ne-
 hesten / Sind aber sein ordentlich gestellt / Zum
 ersten auff sein eigene Person / Darnach fortzuföh-
 ren auff die nechste Person / oder das nechste Gut nach seinem Wer-
 te. Nentlich / sein Ehelich Gemahel / welches mit im ein Fleisch und
 Blut ist / Also / das man im an keinem Gut höher schaden thun
 kan / Darumb auch deutlich hie ausgedrückt wird / das man im
 keine schande zufügen sol an seinem Eheweibe. Und lauter eigentlich
 auff

Ehebruch
 deutlich aus-
 gedrückt

Sestais bauslis. Tev nebūs laulibu pārkāpt.

Kolor. kokgriezums. No: *Corpus doctrinae, das ist Die Summa, Form vnd
 fürbilde der reinen Christlichen Lehre.* Gedruckt in der Heinrichstadt bey der
 Vestung Wolffenbüttel, durch Cunrad Horn, 1576. [Th.5]: Luther M. Das
 Grosse Catehismus, S. 98.

kungs, (...) diakons Engelbrehts Šetekens”¹¹. Šetekenu Pādels piemin vēlreiz 1552. ga da 3. februāra ierakstā: “Engelbrehts Šetekena kungs, agrāk mūsu diakons, bet tagad mācītājs Gulbenē”¹². Broce piebilst, ka “Šajā amatā viņš bija vēl 1573. gadā”¹³. Tātad līdzpaņemtais Lutera ieteikuma raksts maģistram Engelbertam bija nācis par labu un sprediķotāja vietu Rīgā viņš bija dabūjis.

Arnta pieminētās Johana Kanneģīzera un Barbaras Gehes jeb Gohes (*Goeche, Goch*) piecus gadu ilgušās laulības šķiršanas lietas atrisinājums nav tik viegli noskaidrojams. Kad 1886. gadā tika publicēts Rīgas rātes lūgumraksts un Lutera atbildes vēstule, teksta edīciju turpināja historiogrāfiska apcere. Gehes lietas apstākļi bija visai komplicēti, kā tas noprotams pēc Rīgas rātes nosūtītā lūgumraksta (*Zeddel*) Luteram. Proti, jaunava Barbara Gehe pēc savu aizbildņu padoma 1533. gadā bija publiski baznīcā saderinājusies ar Johanu Kanneģīzeru. Bet pēc neilga laika bija spītīgi atteikusies ar viņu stāties laulībā, jo gribējusi precēties ar citu vīrieti – kādu Hansu Holstu. Lietas izskatīšanai bija pieaicināti divi mācītāji – Andreass Knopke un Silvestrs Tegetmeijers – un divi no rātes, kas uzskatījuši, ka starp abiem ir īstena laulība. Lieta ilgusi piecus gadus, līgava joprojām nav piekritusi laulībai; lai gan Kanneģīzers uzskatījis sevi par uzvarētu, tomēr nav drīkstējis stāties laulībā ar citu; tāpēc tagad viņš un rāte lūdza Lutera spriedumu.

Lutera lēmums bija pamatots 16. gs. uzskatos par saderināšanos un laulību, kas reducējams uz to, ka laulība ir pilsonisks vienošanās akts, kam seko baznīcas svētība, tāpēc laulība un saderināšanās ir faktiski identas, un atteikšanās no saderināšanās solījuma par labu citam ir kā laulības pārkāpšana, kas sodāma. Rīgas rāte vaicāja Lutera piekrišanu spriedumam, ka Barbarai būs liegts jebkad citu vīru precēt un ka tā ir izraidāma no pilsētas. Lutera piekrita, ka Barbara ir slikti izturējusies pret Kanneģīzeru un atbalstīja rātes lēmumu liegt tai precēties. Tomēr Lutera bija norādījis, ka “jums vajag abas puses uzklaust, un pārbaudīt, vai tie piekrīt vēstulē aprakstītajam”. Acīmredzot tā arī noticis, un varētu būt, ka gaismā nākuši kādi jauni apstākļi, kas lika lietā pieņemt citu lēmumu. Vismaz 1543. gadā dokumentos pieminēts Hanss Holsts, kas precēts ar kādu Gohi, un tā var būt identificējama ar Lutera vēstulē minēto Barbaru

11 *Jürgen Padel's und Caspar Padel's Tagebücher*, S. 313: “den 13. Januarii sein diese hern in ministerio und in der scholen gewesen: magister Jacobus Battus, superintendentens., her Silvester Tegetmeier, pastor zu S.Peter, (...) diacon her Engelbrecht Scheteken“.

12 *Ibid.*, S. 344: „Her Engelbrecht Scheteken wanner (ehemals) unsre Diacon, nu averst ein pastor tho Swaneborch“.

13 LUAB R, Ms. 392a, R 6666/2, S. [2].

Trešais bauslis. Te v būs svētu dienu svētīt.
 (Mācītājs kancelē teic sprediķi)

Kolor. kokgriezums. No: *Corpus doctrinae, das ist Die Summa, Form vnd
 fürbilde der reinen Christlichen Lehre.* Gedruckt in der Heinrichstadt bey der
 Vestung Wolffenbüttel, durch Cunrad Horn, 1576. [Th.5]: Luther M. *Das
 Grosse Catehismus*, S. 87.

Gehi. Jāsecina, ka Rīgas rāte un konsistorija bija patstāvīgi pieņēmusi savu lēmumu – saderināšanās bija atcelta un Barbarai tika atļauts precēties ar savu iecerēto Holstu. Lutera norādījums nebija ticis absolutizēts.

Lutera vēstuļu historiogrāfja

No Lutera vēstuļu nonākšanas brīža Rīgā Arnta fiksāciju šķir aptuveni 200 gadi. Jājautā – kāda bija pirmo Augsburgas ticības apliecinājumam piederīgo pirmo rīdzinieku attieksme pret pirmā reformatora Lutera vēstījumiem.

Arnta vēstījums rakstīts augstā stilā: “Pēc tam, kad Dievs ar savu svētīto darbarīku (*Ruestzeug*) Doktoru Mārtiņu Luteru bija Vācēmē iededzinājis Evaņģēlija gaismu, tad tā [Evaņģēlija] mirdzums ielauzās arī Livonijā, un pēc tik garās tumšas parādījās patīkama rīta blāzma. Pēc šīs dienas rītausmas bija gari jāilgojas”¹⁴. Arnta intonācija apliecināja prieku par jaunās ticības uzvaru Livonijā un godbijību pret reformatora personību. Un tomēr noprotams, ka pirmajos gadu desmitos un pat pirmajās simtgadēs patiesi apbrīnotā Lutera autogrāfu klātbūtne evaņģēliskajā Rīgā nebija ievēribas cienīgs fakts, vismaz vairumam. Kad Rīgas Domscolas absolvents un izcilā teoloģijas profesora Johana Brevera (*Breuer*, 1616–1700) audzēknis Bruno Hānenfelds (*Hanenfeld*, 1662–1710) 1680. gadā publicēja savu publisko disputu *Memoriam Reformationis in ecclesia Rigensi*, viņš savā 28 lappuses garajā apcerē, kas bija veltīta Reformācijas simtpiecdesmitgadei Livonijā, ne ar vārdu nepieminēja Lutera rokrakstus, toties plaši iztirzāja evaņģēliskās ticības dogmatiskos jautājumus.

Arī Apgaismības laikmeta zinātnieki un aizrautīgie vēstures pētnieki nebija šos autogrāfus bibliotēkā redzējuši. Pa daļai varbūt tāpēc, ka Rīgas pilsētas bibliotēka bija piedzīvojusi arī garus panīkuma gadus; telpas virs Doma krustejas bija stipri cietušas gan no apšaudes, gan jumta bojājumiem, grāmatu un rokrakstu krājums neapzināts un sajaukts (bibliotekārs Villišs 1743. gadā bibliotēku bija nosaucis par “nepazīstamu un pamestu”)¹⁵. Neveicās Apgaismības laikmeta zinātniekam

14 Arndt J. G., S.184. Arnsts apspēlē A. Knopkes epitāfjas tekstu Sv.Pētera baznīcā, sk. Brotze J. Chr. *Sammlung verschiedner Liefändischer Monumente. Prospecte, Münzen, Wapen*. Bd. I, 44 „(...) Primus Evangelii lucem qui sparsit in oram / Livonicam, Andreas Knopius iste suit (...)”. Turpmākajā izklāstā J. Kr. Broces (Brotze) 10 sējumu manuskripts LUAB kolekcijā apzīmēts: *Brot-ze Monumente I-X* (inv. nr. R 4962-4971).

15 **Willisch, Johann Friedrich**. *Die bisher unbekannt vnd verborgen gewesene Bibliothek der ehemals Königlichen, Kayserl. Kauf- und Handels-Stadt Riga*. Riga: Frölich, 1743.

un ceļotājam Berlīnes Zinātņu akadēmijas loceklim Johanam Bernullī (*Bernulli*, 1744–1807) – viņš bija divreiz caurbraucot ieradies Rīgā (1777. un 1778. ga dā) un tad ar kvēlu interesi pētīja rīdzinieku privātajos krājumos atrodamās senlietu un monētu kolekcijas, grāmatas, rokrakstus, apbrīnodams arī bagātīgu unikālu autogrāfu kolekciju Rīgas konsistorijas (*Ministerium*) virsmācītāja un arī Sv.Pētera baznīcas mācītāja Justa Imanuēla fon Esena (*Essen*, 1719–1780) mājās. Bet pilsētas

Vēlās Renesanses iesējums t.s. Reformatoru stilā.

Vācija, Vitenberga, grāmatsējēja Tomasa Krīgera (*Krieger*, †1591) darbnīca, 1570-1591. Āda, kartons, bezkrāsas iespiedums.

Centrā portreti: Sv. Romas impērijas imperators Kārlis V, Saksijas kūrfrists Johans Fīdrihs, Mārtiņš Luters, Filips Melanhtons.

Nazianzenus, Gregor (*Gregor de Nazianz*, 329-390). *Opera omnia*. Colonia Agrippina: apud Ioannem Brickmannum, 1570. LUAB, inv. nr. R5990

bibliotēkas publiski pieejamās grāmatas un rokrakstus viņam neizdevās iepazīt, jo tieši tad bibliotēkas telpās sākās lielās pārbūves būvmeistara Häberlanda vadībā un sasaiņotās grāmatas gulēja “velvēs”, proti, pagrabā. Par Lutera autogrāfu nerunā bibliotēkas inspektors Johans Kristofs Bērenss (*Berens*, 1730–1792), kas 1787. gadā bibliotēkai bija veltīja veselu flozofski tendētu grāmatu. Arī Vidzemes superintendents Karls Gotlobs Zontāgs (*Sonntag*, 1765–1827), kas 1792. gadā publicēja plašu apskatu par bibliotēkas krājumiem, tobrīd ne ar vārdu nepiemin Lutera vēstules. Un Zontāgs, pats būdams garīdznieks, padziļināti interesējās par Vidzemes baznīcas vēsturi! Var pieņemt, ka aprakstītajos notikumos gadījums lielākoties bijis pētniekiem nelabvēlīgs, bet skaidrs arī tas, ka hronoloģijā ne pārāk tālās Reformācijas laika vēstures avoti vēl nebija ieguvuši vispārēju respektu.

Tomēr saglabājušās pāris interesantas ziņas, kas liecina, ka Lutera autogrāfs bibliotēkā bija zināms, un turklāt izpelnījies augstu stāvošu personu ievērību. Nesen Maskavā svinīgi kronētais (1797.5.IV) Krievijas imperators Pāvils I ar lielkņaziem Aleksandru un Konstanīnu atpakaļceļā uz Pēterburgu apmeklēja Rīgu. 1797. gada 11. maijā (jeb 22.maijā pēc j.st.) rītā imperatora ierašanos pie Rātsnama sagaidīja visu kārtu rīdzinieki¹⁶. Imperators par godu tika rīkota pieņemšana Rīgas pilī, pusdienas Brunniecības namā, vakara balle Rātsnamā, viņš bija aplūkojis Melngalvju namu un Daugavrīgavas cietoksni. Bet bez tam imperators ar svītu bija devies arī uz Himzeļa muzeju un moderni pārbūvēto pilsētas bibliotēku, un šo faktu piemin tikai Rīgas tirgotāju Bērensu dzimtas hronika. Notikuma aculiecinieks un dalībnieks Reinholds Bērenss (*Berens*, 1745–1823) apraksta Pāvila I vizīti bibliotēkā, kuras laikā viņam tika demonstrēta 1540. gadā, otrdienā pēc Bērtuļiem rakstītā Lutera vēstule, kas glabājusies kopā ar Lutera tulkotās Bībeles izdevumiem. Autogrāfs monarhā bija raisījis godbijību un apbrīnu (*hohe Achtung und Bewunderung*)¹⁷.

1802. gadā Rīgā ieradās Krievijas imperators Aleksandrs I, un arī viņš svētdien, 1802. gada 25. maijā, bija apmeklējis pilsētas bibliotēku: “viņš prasīja parādīt tur glabāto Malabarā manu skriptu un Lutera pašrocīgi rakstīto vēstuli”¹⁸.

16 Pāvila I vizītes Rīgā aprakstu sk.: *Riga, vom 26.May. Mitauische Zeitung*, Nr. 44 (Dienstag, den 2. Junius, 1797), S.[2-3]; **Bergmann, Liborius v.** *Erinnerungen an das unter dem Scepter des russischen Kaiserthums verlebte Jahrhundert für Rigas Bürger gesammelt*. Drittes Heft. Riga: gedruckt bei W.F.Häcker, 1814, S. 299-301. Pāvils I devās prom nākošās dienas rītā.

17 **Berens, Reinhold.** *Geschichte der seit hundert und fünfzig Jahren in Riga einheimischen Familie Berens aus Rostock, nebst Beiträgen zur neuesten Geschichte der Stadt Riga von Reinhold Berens der Medizin Doctor*. Riga : Gedruckt und in Kommission bei Julius Conrad Daniel Mueller, 1812, S. 74.

18 **Eckardt, Friedrich v.** (1759–1806). *Kaiser Alexander in Riga am 24sten, 25sten*

Kā Pāvila I, tā Aleksandra I interesi varēja piesaistīt vienīgi Rīgas rātei 1540. gada 26. augustā rakstītā Lutera vēstule. Šo pašu Lutera autogrāfu 1809. gadā īsi pieminēja Johans Kristiāns Petri (*Petri*, 1762–1851)¹⁹. Kurzemes literāts Ulrihs fon Šlipenbahs (*Schlippenbach*, 1774–1826) 1815. ga da janvārī Lutera vēstuli bija pats redzējis. Viņa epistolārajā formā izveidotā apraksta nolūks bija pavēstīt par “daudzko skaistu, labu un noderīgu Rīgas apkārtnē, (...) tāpat arī ziņot par to, kas šeit notiek mākslā, literatūrā un zinātnē”²⁰, un tāpēc Šlipenbahs bija vēlējis raksturot arī Rīgas pilsētas bibliotēku. Viņš visai kritiski novērtēja bibliotēkā glabātās seno laiku grāmatas, kas lielākoties 19. gs. lasītājam bija maz noderīgas kā saturiski novecojušas. Tomēr Šlipenbaha uzskatos arī grāmatas vai dokumenta unikalitāte bija tikpat būtiska vērtība kā lietderība, un Lutera vēstule ir “pieminama vairāk kā šā godājamā vīra autogrāfs nekā tās satura dēļ”²¹. Lai gan ar

und 26sten May 1802. Riga: gedruckt und zu bekommen bey J. D. Müller, [1802]. 40 S., hier S. 21: “In der Bibliothek fragte Er nach dem dort vorhandenen malabarischen Manuscript und nach dem eigenhändigen Briefe Luthers und liess beydes Sich vorzeigen”.

Rīgas guberņas pirmā sekretāra (*Regierungssekretär*), kolēģijas asesora Frīdriha fon Ekarta (*Eckardt*, 1759–1806) darba pirmizdevums iznācis vācu valodā. Apraksts tūlīt tulkots krieviski un iespiests Pēterburgā: Экардт, Фридрих. Император Александр в Риге мая 24, 25, и 26 числ 1802 года. С. Петербург: Шноор, 1802, с. 17. : “v biblioteke sprosil on nahodjaščeisja tam Malobarskoi rukopisji i o sobstvennoručnom pisjme Lutera, cto vse prikazal sebe pokazatj”. Ekarts liecina, ka Aleksandrs I pavēlējis parādīt arī rokrakstu uz palmu lapām (Malabaras manuskriptu), kas agrāk atradies bibliotēkā; manuskripts mūsdienās nav saglabājies.

19 **Petri, Johann Christoph.** *Neuestes Gemählde von Lief- und Ehtland, unter Katharina II. und Alexander I. in historischer, statistischer, politischer und merkantilischer Ansicht. Auch als ein Beytrag zur Kenntniss des Russischen Reichs.* Erster Band. Mit sechs Kupfern. Leipzig: in der Dyk'schen Buchhandlung, 1809, S. 227.

20 **Schlippenbach, Ulrich v.** *Erinnerungen von einer Reise nach St.Petersburg im Jahre 1814. [-1815].* Th.1-2. Mitau, Hamburg: 1816–1818. Zweiter Theil. *Briefe aus Dorpat und Riga.* Hamburg: bey Perthes und Besser, 1818.–280 S., hier S.254. Gandrīz analogs izteikums atrodams Rīgas pilsētas bibliotēkai veltītajā aprakstā, kas ievietots Leipciņas literatūras avīzē, iesūtīto ziņojumu sadaļā (*Correspondenz-Nachrichten*): *Rīga [die hiesige Stadtbibliothek]*. In: *Leipziger Literatur-Zeitung.* Nr. 267* (1818, October), Sp. 2131 : “Ein Originalbrief Luthers von 1540, worin er den M. Engelbert dem Rigaschen Rathe zum Prediger empfiehlt, ist mehr als Autographon dieses grossen Mannes, denn seines Inhaltes wegen merkwürdig”.

21 *Ibid.*, S. 264–265.

60 gadu intervālu fiksētie Arnta un Šlipenbaha izteikumi šķiet visai radniecīgi formulēti, tos šķir principiāla vērtību kritēriju nomaīņa.

1816. gada septembrī Rīgas nedēļas žurnālā *Rigaische Stadt-Blätter* kāds anonīms autors rakstīja, ka “divas Dr. Mārtiņa Lutera vēstules glabājas mūsu pilsētas bibliotēkā, tomēr nesalasāmā rokraksta dēļ tās ir ļoti grūti atšifrēt”²². Rakstiņa autors ir Vidzemes ģenerālsuperintendents Karls Gotlobs Zontāgs, un iespējams, ka viņa interese par Lutera vēstuļu saturu varēja rosināt darbam ar Lutera rokrakstiem citus vēstures pētniekus. Nākošā gada oktobrī Rīgā plaši atzīmēja Reformācijas jubileju, un, tai gatavojoties, laikrakstā tika ievietots raksts *Geschichte der Kirchen-Reformation in Riga*. Apceres autors, kas parakstījies ar iniciāļiem “S.M”, norāda, ka “trīs [sic! A.T.] Lutera vēstules, kuru oriģināli ir pilsētas bibliotēkā, satura dēļ nav nozīmīgas, tikai Lutera roka tās dara ievērojamā”²³.

1820. gadā iezīmējas kvalitatīvs pagrieziens Lutera Rīgas autogrāfu izpētē. Robežšķirtne saistāma ar ievērojamā avotpētnieka un vēsturnieka Johana Kristofa Broces un viņa domubiedra Gotharda Tīlemaņa (*Tielemann*, 1773–1846) veikumu. Tas nav nejauši. Jāatgādina, ka jau kopš 18. gs. beigām Broce vāca dokumentus un apkopoja ziņas par Livonijas un Rīgas vēsturi. Bet no 1809. gada beigām viņš Vidzemes Bruņniecības uzdevumā piedalījās vērienīgi plānotā milzu darbā, vēl nepieredzētā historiogrāfiski paleogrāfiskā pasākumā – visu 13.–17. gs. saglabājušos Livonijas vēsturisko dokumentu norakstu pagatavošanas, transkribēšanas un avotkritiskas izpētes, lai rezultātā iegūtu monumentālu un pilnīgu *Corpus diplomaticum Livoniae veteris*²⁴. Avotpētnieciskais pasākums pamatos saistījās ar citu vēsturnieku darbu Kēnigsbergas arhīvā, bet Rīgā tāpat faksimilējot tika norakstīti Rīgas rātes arhīva,

22 [Sonntag, Karl Gottlob]. *Ein Wort Luthers an Riga*. *Rigaische Stadt-Blätter*, No. 37 (den 12. September, 1816), S. 289: “auf unserer Stadt-Bibliothek werden zwei Briefe von D. Martin Luther (...) aufbewahrt, die jedoch der unleserlichen Handschrift wegen sehr schwer zu entziffern sind.”

23 S.M. *Geschichte der Kirchen Reformation in Riga (Beschluss)*. *Rigaische Stadt-Blätter*, No. 15, (den 10. April 1817), S. 117. Tolaik bija zināms, ka bibliotēkā ir divas Lutera vēstules.

24 Taimiņa, Aija. “... aus ächten und unverfälschten Quellen“: Ernst Hennig, Wilhelm Friedrich Freiherr von Ungern-Sternberg, Johann Christoph Brotze und ihre Arbeit an den Dokumenten aus dem Geheimen Archiv in Königsberg. In: *Forschungen zur baltischen Geschichte* / hrsg. von Mati Laur und Karsten Brüggemann unter Mitwirkung von Anti Selart, Andris Levans, Konrad Maier. Bd. 4. Tartu: Akadeemiline Ajalooselts, 2009, S. 115–144. Kēnigsbergas norakstu krājumā LVVA atrodami arī Lomillera vēstuļu Luteram (piem., *Corpus diplomaticum Livonia veteris* I, Bd. VIII, Nr. 889) un Saksijas hercogam Augustam, tāpat daudzu citu Reformācijas laika avotu noraksti.

Vidzemes bruņniecības arhīva un, kā redzams, visbeidzot, noslēguma posmā – arī atsevišķi Rīgas pilsētas bibliotēkas dokumenti. Aptuveni 1820. gadā 78 gadus vecais Broce ar apbrīnojamu precizitāti kopēja arī 2 Lutera vēstules, uz stingra papīra lielizmēra lapas (t.s. *Royal folio* formātā) mērogā 1:1 precīzi atveidojot Lutera kancelejas kursīva rakstu, pedantiski pārzīmējot zīmogu nospiedumus un vēstules locījuma līnijas, atdarinot papīra bojājumus un traipus. Faksimilnorakstā tika kopētas abu vēstuļu abas puses. Tomēr Broce nav nokopējis vēlākos pierakstījumus uz 1540. gada 26. augusta vēstules *dorso* puses. Zīmīgi, ka Broces 1820. gada noraksts pierāda, ka tolaik papīra zudumi un bojājumi vēstules locījuma vietās bijuši daudz mazāki nekā tagad. Turklāt Broce transkribēja tekstu skaidrā latīņu kursīva rokrakstā, un sniedza etimoloģiskus komentārus par Lutera senatnīgo vācu valodu, tāpat komentēja latīņu vēstules uzrakstījuma īpatnības. Parasti viena dokumenta faksimilnorakstus Broce izgatavoja vairākos identos eksemplāros. Lai gan Broces darinātie Lutera vēstuļu dublikātnoraksti nav šobrīd atrasti, ir skaidrs, ka vismaz vienas vēstules otrs noraksts ir eksistējis un ar to bija strādājis vēsturnieks de Vete (par to sk. turpmāk).

Kēnigsbergas Slepēnā ordeņa arhīva pārziņa Ernsta Henniga (*Hennig*, 1771–1815) izteikums (sakarā ar tur atrodamajiem Lutera un Lomillera rokrakstiem) viņa vēstulē Vidzemes landrātam Vilhelmam Frīdriham fon Ungernam–Šternbergam (*Ungern-Sternberg*, 1752–1832) 1814. gada 1. oktobrī raksturo to, cik augstu kotējās Broces paleogrāfa prasme: neviens viņam līdzvērtīgs vēsturnieks Vidzemē un, kā apgalvoja Ernsts Hennigs, arī Prūsijā, nebija atrodams: “manas nāves gadījumā es iesaku Lutera dok[umentus] piesūtīt vai nu Brocem, vai arī atteikties no līdzdalības (*auf Mitteilung zu verzichten*). Visā Prūsijā es nezinu nevienu vīru, kas varētu lasīt Lutera dokumentus”²⁵.

Jāpiebilst, ka Broce bija pārliecināts, ka Georgam Šarnekvam jeb Skarabejam rakstītā vēstule ir Lutera autogrāfs. Broce norādīja, ka vēstule ir melnraksts, un acīmredzamās rokrakstu atšķirības pamattekstā un pēc kāda laika veiktajos teksta labojumos skaidrojamas tā, ka rakstīšanai tikušas izmantotas dažādas rakstāmspavas un tintes²⁶.

Atbilstoši *Corpus diplomaticum Livoniae veteris* vajadzībām paredzēto dokumentu faksimilnorakstu pagatavošanas prasībām, visu kopiju pareizība un atbilstība oriģinālam bija jāpārbauda un rakstiski jāapliecina vēl kādai kompetentai personai. Diemžēl Broce savus perfektos faksimilnorakstus nekad nesīgnēja un nedatēja, un tāpēc norakstus iespējams atpazīt vienīgi tad, ja var identificēt Brocem raksturīgo skaidro rokrakstu un noraksta izgatavošanas metodiku. Broces pagatavoto Lutera

25 LVVA, 214.f., 6. apr., 493.l., 185b. lp.

26 LUAB Ms. 94, S. 75.

vēstuļu faksimilnorakstu pareizību un pilnīgu atbilstību oriģinālam 1820. gada 4. septembrī ar savu parakstu apliecināja Rīgas pilsētas bibliotēkas bibliotekārs Gothards Tobiass Tilemanis (*Tielemann*, 1773–1846). Vien pateicoties Tilemana apliecinājumam, ir bijis iespējams pietuvināti datēt Broces norakstu.

Nenoskaidrotu iemeslu dēļ Broces pagatavotie Lutera vēstuļu noraksti netika iekļauti monumentālajā *Corpus diplomaticum Livoniae* 28 sējumu kopojumā, kas šobrīd glabājas Latvijas valsts vēstures arhīvā, Vidzemes bruņniecības fondā²⁷. Domājams, ka tie bija palikuši pie arheogrāfiskā pasākuma vadītāja Frīdriha Vilhelma fon Ungerna–Šternberga mājās un pēc viņa nāves (1823) nonākuši pie dokumentu edīcijas turpinātāja Karla Eduarda Napjerska (*Napiersky*, 1793–1864). Tagad Lutera vēstuļu noraksti *in facsimile* glabājas LUAB.

Broces norakstiem ir īpaša nozīme Rīgas Lutera vēstuļu izpētes vēsturē. Viens faksimilnoraksts kļuva par pamatu 1540. gada 26. augustā rakstītās Lutera vēstules teksta pirmajai edīcijai 1828. gadā. Lutera vēstule no Rīgas pilsētas bibliotēkas pirmoreiz tika iepiesta Berlīnē, un to sagatavoja izdošanai Bāzeles universitātes teoloģijas profesors Vilhelms Martins Leberehts de Vete (*Wette*, 1780-1849), kas ilgstoši strādāja pie Lutera vēstuļu, rakstu un domugraudu apkopošanas un zinātniskas edīcijas. Vācu universālteologa Vetes redakcijā Berlīnē (no 1826. līdz 1828. gadam) iznāca hronoloģiski kārtots piecsējumu izdevums *Dr. Martin Luthers Briefe, Sendschreiben und Bedenken: vollständig aus den verschiedenen Ausgaben seiner Werke und Briefe, aus andern Büchern und noch unbenutzten Handschriften gesammelt, kritisch und historisch bearbeitet*, kura 5. sējuma tika ievietota arī Rīgas pilsētas bibliotēkā uzglabātā vēstule. Ievadkomentārā Vete norāda, ka “līdz šim nepublicētās vēstules oriģināls atrodas Rīgas pilsētas bibliotēkā, no kurienes mūsu acu priekšā ir nonācis bibliotekāra kunga Tilemana apstiprināts faksimils; par ko jāpateicas fon Freimaņa²⁸ kunga labvēlībai”²⁹.

27 LVVA, 214. f., 6. apr., 454.- 493 l.

28 Iespējams, ka domāts Ferdinands Oto Ludvigs fon Freimans (*Freyman* v., 1791–1836) – zinātnes skolotājs, vēlāk virsskolotājs Vidzemes Guberņas ģimnāzijā (1824.14.VIII- 1830), studējis Tērbatā teoloģiju un floloģiju, sk. Buch-holtz 13, Eintrag 84/II.

29 Wette, Wilhelm Martin Leberecht de (1780-1849), Hrsg. *Dr. Martin Luthers Briefe, Sendschreiben und Bedenken : vollständig aus den verschiedenen Ausgaben seiner Werke und Briefe, aus andern Büchern und noch unbenutzten Handschriften gesammelt, kritisch und historisch bearbeitet* / von Dr. Wilhelm Martin Leberecht de Wette, Professor der Theologie zu Basel; In 5 Bd. Berlin, 1825-1828. Bd.5: Luthers Briefe von Schliessung der Wittenberger Concor-die bis zu seinem Tode [von 1536, 2. Juni bis 1546, 16. Junius]. Berlin: bey G. Reimer, 1828. XXVI, 801 S., hier S. 302 – 303, Nr. MDCCCXLVII: “Das Original dieses bisher ungedruckten Briefs befindet sich auf der Stadtbib-

Skaidrs, ka Vetem tikusi piegādāta Broces izgatavota un Tīlemaņa apstiprināta Lutera vēstules faksimilkopija.

Divus gadus vēlāk divas Lutera vēstules Broces faksimilnorakstā tika izdotas arī Rīgā. Tās pievienotas 1830. un atkārtoti 1842. gadā iznākušajam superintendenta Matiāsa Tīla (*Tiel*, 1775–1843) darbam. Atzīmējot Livonijas reformācijas trīssimtgadī, Tīls bija uzrakstījis vēsturiski teoloģisku apceri par Lutera dzīves gājumu³⁰, kas bija adresēta konfirmantiem, un pielikumā tika pievienotas divas litografētas Lutera vēstules un to tekstu transkripcijas. Tīls izjusti bilda, ka “Luters bieži rakstīja Rīgas rātei un pilsoņiem, un visās vēstulēs izrādīja īpašu sirsnību pret mūsu priekštečiem”³¹. Atsaucot lasītāju atmiņā Lutera skaidrotā 127. psalma vārdus “Ja tas kungs pilsētu neuzceļ, tad velti sargs to sargā”, Tīls vēlējās nosargāt un saglabāt Lutera oriģinālvēstules, tās reproducējot: “Būtu jānožēlo, ja tām trīs Lutera vēstulēm mūsu pilsētai (...) būtu lemts iet bojā. Abas Lutera vēstules, kas pievienotas kā *fac simile* šā darba beigās, ir atveidotas pilnīgi precīzi (*auf das getreueste*) un, vismaz latīņu, vēl nav tikušas iespiestas”³².

Tīla darbu greznoja divas litografētas Lutera vēstules; jau pieminētā, 1540. gadā pēc Bērtuļiem Rīgas Rātei vāciski rakstītā un otra, arī 1540. gadā februārī – *feria post purificationis* rakstīta vēstule latīņu valodā Georgam Šarneķam jeb Skarabeķam.

Tīla aizraušanās bija vēsture, un viņš labi pārzināja Broces rokrakstu kolekciju. Tāpēc Tīla ievēribu bija izpelnījušās jau iepriekš pieminētās Broces darinātās Lutera vēstulu faksimilkopijas. Iznākumā Lutera vēstulu litogrāfijas tika pasūtītas pēc Broces faksimilnorakstiem, nevis pēc Lutera autogrāfēm. Atzīstami, ka Tīls korekti bija norādījis, ka vēstules kopējis Broce.

liothek in Riga, wovon wir ein von Hrn. Bibliothekar Tielemann beglaubigte und von Hrn. von Freymann gütig mitgetheiltes Facsimile vor Augen gehabt haben“. Digitalizēta kopija internetā, Google books kolekcijā, <http://www.google.de/books?id=KvwQAAAIAAJ>.

30 **Thiel, Mathias.** *Dr. Martins Luthers Leben nebst einer kurzen Geschichte der Reformation in Riga, und einem fac simile zweier, auf der hiesigen Stadtbibliothek befindlichen, eigenhändigen Briefe Luthers*; ein Beitrag zur Feier des dritten Secularfestes der Uebergabe der Augsburgischen Confession, am 25sten Juni 1530. Zur Confrmanden verfasst von M. Thiel, Superintendent, Vice-Praesident eines hochwuerdigen Stadt-Consistoriums, Consistorial-Raths, Ober-Pastor an der Peters-Kirche. Zweite Auflage. Riga: W.F. Häcker, 1830.95 S.; [1] Bl. Beilage 1; [2] S. 1842. gadā darbs laists klajā otrreiz, stereotipā izdevumā.

31 *Ibid.*, S. 91.

32 **Thiel, Mathias.** *Dr. Martins Luthers Leben*, S.91.

Jāatzīmē, ka Broces, Tīlemaņa un Tīla darbība Lutera autogrāfu analīzē un publicēšanā hronoloģiski tuva Vācijā 19. gs. sākumā uzsāktajai Lutera mantojuma pētniecībai. Līdzīgi kā Rīgā, arī Tallinā Reformācijas trīs simtgadi atzīmēja, publicējot Lutera darbus: 1830. gadā četras Lutera vēstules (no Rēveles pilsētas arhīva un Sv. Olava baznīcas arhīva) sagatavoja izdošanai³³ Rēveles ģimnāzijas virsskolotājs K. Kr. Fr. Reins (*Rein*, 1796–1862).

19. gs. gaitā vācbaltiešu teologi atkārtoti aprakstīja Lutera rokrakstus, tomēr publikāciju autori lielākoties aprobežojās ar jau apzināto Lutera tekstu uzskaitījumu un tekstu pārpublicēšanu, atturoties no akadēmiski izturētas edīcijas principiem.

1866. gadā Lutera mantojumam pievērsās Vidzemes Senatnes un vēstures pētišanas biedrība Rīgā (dib. 1834) un iznākumā tika sagatavots pārdomāts un pilnīgs Lutera tekstu izdevums ar nosaukumu *Luther an die Christen in Livland (Luters kristiešiem Vidzemē)*³⁴, kas tika veltīts Krievijas Evaņģēliski-luteriskās ģenerālkonsistorijas viceprezidentam, bīskapam Karlam Kristiānam Ulmanim (*Ulmann*, 1793–1871) viņa 50 gadu amata svētkos. Rūpīgi sastādītajā darbā (tā apjoms 26 lpp.) hronoloģiskā secībā bija uzskaitīti visi Lutera raksti un vēstules (kopumā 17), kam sakars ar Livoniju, un publicēti to pilnie teksti. Kvalitatīvo tekstu edīciju papildināja ziņas par katra rokraksta atrašanās vietu dažādās krātuvēs: Rīgas pilsētas bibliotēkā, Tallinas pilsētas arhīvā, Tallinas Sv. Olava baznīcas arhīvā, Slepēnā ordeņa arhīvā Kēnigsbergā un Vallenroda bibliotēkā Kēnigsbergā (Kēnigsbergā glabājās trīs Brīsmānim sūtītās Lutera vēstules, arī Andreasa Knopkes un Johana Lomillera ieteikuma raksti 1529. gada augustā) un tā publicēšanu Lutera darbu izdevumos. Vēloties pilnībā aptvert tēmu, teksta edīcijā bija iekļauti arī Lutera sacerētie iespieddarbi, kam tāpat tika fiksēti izdošanas dati. Konsekventi realizētā visu Lutera tekstu vienlaidus numerācija

33 **Rein, Christian.** *Einladungsschrift zur Feyer des Geburtsfestes Sr. Majestät des Kaisers und Selbtherrschers aller Reussen Nikolai Pawlowitsch I, und des dritten Jubiläums der Uebergabe der Augsburgischen Confession im grossen Hörsale des Revalschen Gymnasiums am 25. Junius 1830. Von Dr. Christian Rein, Oberlehrer der Religion. Enthaltend Beiträge zur Geschichte der Reformation in Reval und Ehtland, nebst Beilagen.* Reval : J. H. Gressel, 1830. 35 S.

34 *Luther an die Christen in Livland* (...) Bischof Dr. C.C. Ulmann Vice Präsidenten des Evangelisch-Lutherischen General Consistoriums in St. Petersburg (...) zur Feier seiner fünfzigjährigen Wirksamkeit im geistlichen Amte am 18. December 1866 dargebracht von der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostsee-Provinzen Russlands. Riga: Livl. Gouvernements Typographie, 1866. 26 S.

(1–17) diemžēl radīja pārpratumus vēlāk, kad literatūrā sāka maldīgi uzrādīt lielāku Lutera oriģinālvēstuļu skaitu, nekā īstenībā Rīgai un Tallinā bija atrodamas (proti, kopā ir 7 vēstules, 3 adresētas Rīgai, 4 – Rēvelei). Reizēm par vēstulēm tikuši nosaukti un vienkopus uzskaitīti Lutera iespiestie raksti un vēstuļu autogrāfi, un tādēļ vairākās vēlākās publikācijās pazibēja ziņa, ka Lutera adresējis Livonijai 17 vēstules³⁵.

1883. gadā sakarā ar “pirms 400 gadiem notikušo lielā reformatora piedzimšanu” Tallinas Nikolaja baznīcas (*Niguliste*) virsmācītājs Justs Imanuēls Ripke (*Ripke*, 1818–1886) laida klajā Livonijas Reformācijas vēsturei veltītu apceri, kas aplūkoja Lutera attiecības ar livoniešiem un viņa ietekmi uz 16.gs. sākuma norisēm Livonijā³⁶. Grāmatas 12 pielikumos pilnā tekstā bija iekļauti gan 3 Lutera Livonijai adresētie iespiestie raksti (1524), gan Lutera vēstules Johannam Brīzmanam (*Briesmann*, 1488–1549), kuras glabājās dažādās krātuvēs. No Rīgas pilsētas bibliotēkas bija iekļauta Lutera vēstule Rīgas rātei 1540. gadā pēc Bērtuļiem.

Jāsaprot, ka Ripke bija sagatavojis celsmīga satura izdevumu, kura nolūks bija formulēts ievada piezīmē: pielikumiem ar Lutera vēstījumiem bija „jāklūst plašākām mūsu ticības biedru aprindām par atgādinājumu, kas liecina par lielo reformācijas laiku un par to, cik bagātas svētības dāvanas tie sniedz”³⁷. Lutera izteikumi tika uzlūkoti par ticības stiprināšanas līdzekli: “to izteiksmīgi apliecina vēstuļu virkne, ko viņš uzrakstījis, un kas joprojām kā dārga piemiņa tiek uzglabāta mūsu arhīvos. Tās visas runā vienu valodu, kas mums ietiecas sirdī; kas viegli katru uzticīgi luteriskās baznīcas dēla sirdi sasilda luteriskajai ticībai un uzmundrina uzticīgi turēties pie no tēviem pārmantotā patiesības apliecinājuma”³⁸.

35 **Bušs, Nikolajs.** *Nikolaja Buša atstātie raksti* / Nikolajs Bušs; red. L. Arbusovs; tulk. R. Širants. Rīga: Rīgas pilsētas valdes izdevums, 1937. 2. sēj. *Rīgas pilsētas bibliotēkas un tās grāmatu vēsture*. 85, [1] lpp., šeit 20. lpp.

Busch, Nikolaus. *Nachgelesene Schriften*. II. Band. *Die Geschichte der Rigaer Stadtbibliothek und deren Bücher* / Red. von L. Arbusow. Riga, 1937. [1], 97 S., hier S. 23.

36 **Ripke, Justus Nicolaus.** *Die Einführung der Reformation in den Baltischen provinzen und Dr. Martin Luther's persönliche Beziehungen zu derselben*. Zum Andenken an die vor 400 Jahren erfolgte Geburt des grossen Reformators. Mit einem Anhang, enthaltend Schriften und Briefe Luthers in 12 Beilagen. Riga: W. F. Häcker, 1883. 67. [2] S.

37 Ibid., Vorbemerkung.

38 Ibid., S.42.

Jāņem vērā, ka 19. gs. 80. gadi ir impēriskās rusifikācijas³⁹ politikas ziedu laiki un ortodoksālās pareizticības aktīvas propagandas periods, no kā stipri cieta Vidzemes un Igaunijas vācu aprindas un arī luterāņu mācītāji. Tāpēc Ripkes (un vēl daudzu citu tā laika vācbaltiešu vēsturnieku) norāde uz pārmantotās vāciskās kultūras un reformētas ticības stiprajiem pamatiem, paša Lutera nepastarpināto dalību ticības ieviešanā Baltijā bija arī politisks žests, iekšēja protesta motivēta rīcība.

Nozīmīga publikācija nāca klajā 1886. gadā. Vidzemes Senatnes un vēstures pētīšanas biedrības ziņojumu (*Mittheilungen*) 13. sējumā pirmo reizi tiek publicēts Arnta pieminētais Lutera vēstules Rīgas rātei 1537. gadā noraksts, kas “ticis atrasts no jauna” un ko jau pieminētajā 1866. gada tekstu edīcijā nevarēja ievietot, jo sastādītāji nebija tolaik spējuši pilsētas bibliotēkā atrast ne oriģināldokumentu, ne tā vēlāko norakstu. Tāpēc visu laiku tika uzskatīts, ka trešā vēstule “būs tikusi iejaukta vēlāk veidotos rokrakstu krājumos/kopsējumos. Īss vēstules apraksts atrodams bibliotēkā *Rigensia* 30. sējumā, norāde ņemta no Rīgas pilsētas konsistorijas aktiem vai protokoliem, kas pēc tam (ugunsgrēkā vai aplenkuma laikā) gājuši bojā”⁴⁰. Leonhards fon Napjerskis tagad bija sagatavojis publicēšanai gan Rīgas rātes lafīņu rakstu, gan Lutera atbildes vēstuli. Avota tekstu papildināja izstrādāts komentārs.

Izstādes

Lutera vēstule Rīgas rātei 1540. gadā eksponēta visbiežāk, piemēram, Rīgā, 1883. gadā divreiz – plašā izstādē sakarā ar Lutera 400 jubileju un Rīgas Kultūr-vēsturiskajā izstādē, ko rīkoja Vidzemes Senatnes un vēstures pētīšanas biedrība. Lutera 400 gadu jubilejas izstādē bija eksponētas kopā 3 Lutera vēstules – abas

39 Rusifikācija pamatos vērsās pret ne-krievu un ne-ortodoksāli pareizticīgo kultūru Krievijas impērijā. Baltijas guberņās aktīva rusifikācija smagi iespaidoja kā vāciski protestantisko, tā latviešu un igauņu sabiedrību. Baltijas vāciešu privilēģijas tika ierobežotas jau no 19. gs. vidus. Aktīva rusifikācija tika uzsākta 1881. gadā līdz ar cara Aleksandra III kāpšanu tronī un pastiprinājās ap 1890. gadu Nikolaja II laikā. Vispirms Aleksandrs III pavēlēja aktivizēt luterāņu (un katoļu) pāriešanu pareizticībā, tika vajāti arī luterāņu mācītāji (tikuši ierosināti procesi pret aptuveni 120 luterāņu mācītājiem). Nākamais solis bija policijas un tiesu reforma, vienlaicīgi krievu valoda kļuva par vienīgo tiesvedības valodu. No 1887. gada pilsētās valsts ģimnāzijās mācības drīkstēja notikt vienīgi krievu valodā, no 1889. gada līdzīgs noteikums tika attiecināts uz privātajām ģimnāzijām. Par to sk. *Geschichte der deutschbaltischen Geschichtsschreibung*, hrsg. von Georg von Rauch. Köln, Wien: Böhlau Verlag, 1986, S.254–256; [Buchholtz A.] *Deutsch-protestantische Kämpfe in den Baltischen Provinzen Russlands*. Leipzig: Duncker & Humbert, 1888, I V, 499 S.

40 *Luther an die Christen in Livland*, S.23.

1540. gadā rakstītās un 1534. gada 10. septembrī rakstītais mantojuma līgums.

1540. gada vēstules kopija tikusi eksponēta arī relatīvi neseno – 2006. gada Latvijā Akadēmiskās bibliotēkas telpās bija skatāma ceļojošā izstāde no Vācijas “Mārtiņš Luters – reformators”, ko papildināja ar Reformācijas laika oriģinālmatēriāliem no LUAB krājuma.

Noslēgumam pārdomas

Paradokss – Reformācijas sākumā bilžu grautiņos Rīgā, Rēvelē un Tērbatā tika iznīcinātas katoļu relikvijas, tostarp Rīgā, Sv. Pētera baznīcā arī kāda misāle. To – mēr par kāda evaņģēliska teologa attieksmi pret Lutera vēstuli kā pret relikviju liecina arī 1540. gada 6. februāra vēstules (kopijas vai viltojuma) nonākšanas stāsts bibliotēkā. Un proti, kad “1670. Kristus gadā pirms marta iedām” [t.i., 15. martā] vēstule tiek dāvāta pilsētas bibliotēkai, dāvinātājs ir teoloģijas students Matias Knutsens (arī Knuzens) no Oldensmurtas Šlēzvigā-Holšteīnā (*Matthiae Knuzen Oldenswurtho- Sles. S.S. Theologiae Cultori*). Vēstules otrā pusē dāvinātājs uzrakstīja daiļrunīgu ritmizētu veltījumu latīņu valodā:

“Corpore sub terrâ quamvis mutere, LUTHERE, immutata tamen littera scripta manet. Nam cum vox in ea sit non peritura Tonantis, ut mundus pereat, non tamen illa perit. hisce qualibuscunq., Distichis ego manu scriptum Taumasiandri epistolam, Bibliothecae a me Rigensium donatam aeternitati comvendare volui, cui nomen est” (Kaut arī miesā, Luter, tu zem zemes esi pārmainījies, tomēr nemainīgi paliek rakstītie vārdi. Patiesi, lai gan tajos ir Pērkona dārdi, kas nezudīs, lai arī pasaule iznīktu, tomēr tie neiznīkst. Šajos dažos distihos Brīnumvīra rokas sacerēto vēstuli, ko esmu dāvinājis rīdzinieku bibliotēkai, mūžībai vēlējos atstāt es, kuram vārdā ir Matias Knutsens no Oldensvortas: Šlēzvigas un kurš ir Vissvētākās Teoloģijas kopējs).⁴¹

Tāpat jau pēc 130 gadiem – 17. gs. – Lutera autogrāf faktiski bija ieguvuši evaņģēliski luteriskās baznīcas relikvijas statusu, kaut gan jau Lutera pats visai ironiski bija vērtējis savu sacerējumu un tekstu gloriācēšanu.

Atkāpei. Matiasa Knutsena dāvināto Lutera vēstuli tagad dibināti uzskata par 17.gs.kopiju, tāpat rokrakstam nav visai liela vērtība. Tomēr nule nākas atzīt, ka līdz šim nepazīstamā teoloģijas studenta autogrāfam lapas otrajā pusē ir ievērojami lielāka nozīme nekā Lutera vēstules kopijai. Matiasa Knutsena (*ap 1646–pēc 1674?*) personībai Latvijā pētnieki līdz šim nebija pievērsuši nekādu uzmanību. Iespējams, tāpēc, ka, pateicoties Arntam, jau no 18. gs. vidus literatūrā bija ieviesies kļūdainais viņa paraksta transkripcijas variants, bet citkārt par uzvārdu ticis

41 Dr. hist. K. Kļaviņa tulkojums.

uzlūkots 16.–17. gs. akadēmiskajā vidē ierasti latinizētais studenta dzimtās pilsētas vietvārds. Tomēr moderno laiku flozofijas un reliģijas vēsturē Knutsenam ir īpaša nozīme, viņš ir bijis pirmais ceļojošais vācu brīvdomātājs, ateists un Bībeles kritiķis, t.s. Jēnas “zinātāju sekta” izveidotājs. Bija zināms, ka drīz pēc studijām Kēnigsbergā (ap 1664) Knutsens 17. gs. 70. gados, hercoga Jēkaba laikā, bija kā mājskolotājs uzturējies Kurzemē. Viņš 1673. gadā caur Kopenhāgenu atgriezās Vācijā, kur uzsāka aktīvu darbību kā ceļojošs sprediķotājs.

To, ka Knutsens 1670. gada martā bijis Rīgā, apstiprina vienīgi viņa autogrāfs. Ievērtības cienīgi arī tas, ka ieraksta teksts apliecina, ka 1670. g. dā jaunā Knutsena pasaules uzskatā dominēja dziļš respekts pret reformētās ticības dibinātāju Luteru.

Lai arī teoloģijas students Knutsens bija ļoti augstu vērtējis Lutera autogrāfu, tomēr vienlaikus 17.–18. gs. amatpersonu un kancelejas ierēdņu aprindās bija konstatējama nevērība, pat ignorance pret Reformācijas laika sākuma oriģināldokumentiem (te vēlreiz pieminams 1680. gada Bruno Hānefelda disputs *Memoria Reformationis*).

Savukārt kolekcionāru un bibliofilu lokā ievērojamu cilvēku autogrāf vienmēr ir tikuši augstu cienīti. Kolekcionēšanas aizrautībā Lutera oriģinālraksti piedzīvojuši negaidītus klejotumus un pārceļojuši no viena īpašnieka pie cita. Lutera 1533. gada mantojuma līguma biogrāfja ir negaidītu un reizēm grūti atšķetināmu pavērsienu pilna. Un tikai nupat ir izdevies noskaidrot, kā Rīgā pilsētas bibliotēkā varēja nonākt šis oriģināldokuments, kas jau 18. gs. beigās bija labi zināms un ticis vairākkārt publicēts agrīnās Lutera darbu edīcijās Vācijā. Lutera autogrāfa epopeja ir tik izteismīga un tik raksturīga kolekcionāru pasaulei, ka vērts to izklāstīt detalizēti.

Mantojuma līguma autogrāfs 18. gs. pirmajā pusē atradās Vācijā, Hallē. Tas piederējis izcilam vācu juristam un vēsturniekam, Halles univeristātes otrajam kancleram (1739) Johanam Peteram fon Ludevigam (*Johann Peter von Ludewig*, 1668 Honharte (Honhardt bei Schwäbisch Hall) –1743 Halle (Halle (Saale))). Ludevigs kādu laiku (no 1705) bijis arī Magdeburgas arhīva pārzinis, un viņam pašam piederēja izcila bibliotēka, retu grāmatu un vērtīgu rokrakstu krājums. Pēc viņa nāves (1743) kolekcija tika pārdota izsolē, un tādēļ tika iespiests katalogs ar flozofa Kr. Volfa priekšvārdu, katalogā bija fksētas grāmatas, apm. 13476 numuri (tostarp daudzi konvolūti, īstenībā apm. 100000 grāmatu), un aptuveni 902 rokraksti⁴². Kataloga 5. daļā tika uzskaitīti rokraksti un vēstules, tostarp atrodams arī

42 *Bibliotheca Rigensis* (tagad LUAB) krājumā atrodas vēl divi sējumi no J. P. Ludeviga bibliotēkas, par to agrāko piederību liecina grezni Ludeviga ekslibri oforta tehnikā: “Tessera Imp: Nobilitatis ab Aug. Imperatorue Carolo VI in-

Johana Petera fon Ludeviga ekslibrs. Vara grav., oforts. 1719.

No: Kircherus, Athanasius. *Latium*. [2. ed.]. Amstelodamum: Apud Joannem Janssonium, 1671. LUAB, inv. nr. R 5964.

Lutera mantojuma līgums un F. Melanhtona vēstule Dānijas karalim Kristiānam III (1540.16.I, tagad LUAB, Ms. 392a, R6666/2), tolaik abi minētie autogrāfi atradās vienā kopsējumā, kurā bija apvienotas 28 dažādu autoru vēstules⁴³. Ludeviga izsolē rokrakstu konvolūtu iegādājās bibliofils Zigmunds Jākobs Baumgartens (*Siegmund Jakob Baumgarten*, 1706 Volmirštete (Wolmirstedt) –1757 Halle (Halle (Saale)). Arī vācu evaņģēliskā teologa, Halles universitātes profesora (no 1734) un prorektora (1748/49) Baumgartena kolekcijā Lutera mantojuma līgums joprojām atradies kopā ar F. Melanhtona vēstuli un citiem autogrāfiem, to apliecina Baumgartena bibliotēkas izsoles katalogs⁴⁴. Baumgartena grāmatu un rokrakstu kolekcija pēc viņa nāves tāpat tika pārdota izsolē 1765. gada 5. augustā.

Turpmāko rokrakstu ceļojumu ir izdevies noskaidrot tikai tagad. 1970. gadā izdotajā Lutera vēstuļu Veimāras izdevuma 14. sējuma aprakstā (parindē) bija teikts, ka Lutera mantojuma līgums 18. gs. atradies “tagadējā Tērbatas rokrakstā ar signatūru *Cod. chart 42*”⁴⁵. Bet 19. gs. vidū Lutera līgums un Melanhtona vēstule kā atsevišķi rokraksti jau bija nonākuši Rūjienas mācītāja Bergmaņa kolekcijā. Tas uzvedināja uz meklējumiem, kuru mērķis bija noskaidrot, kad un kā Tartu

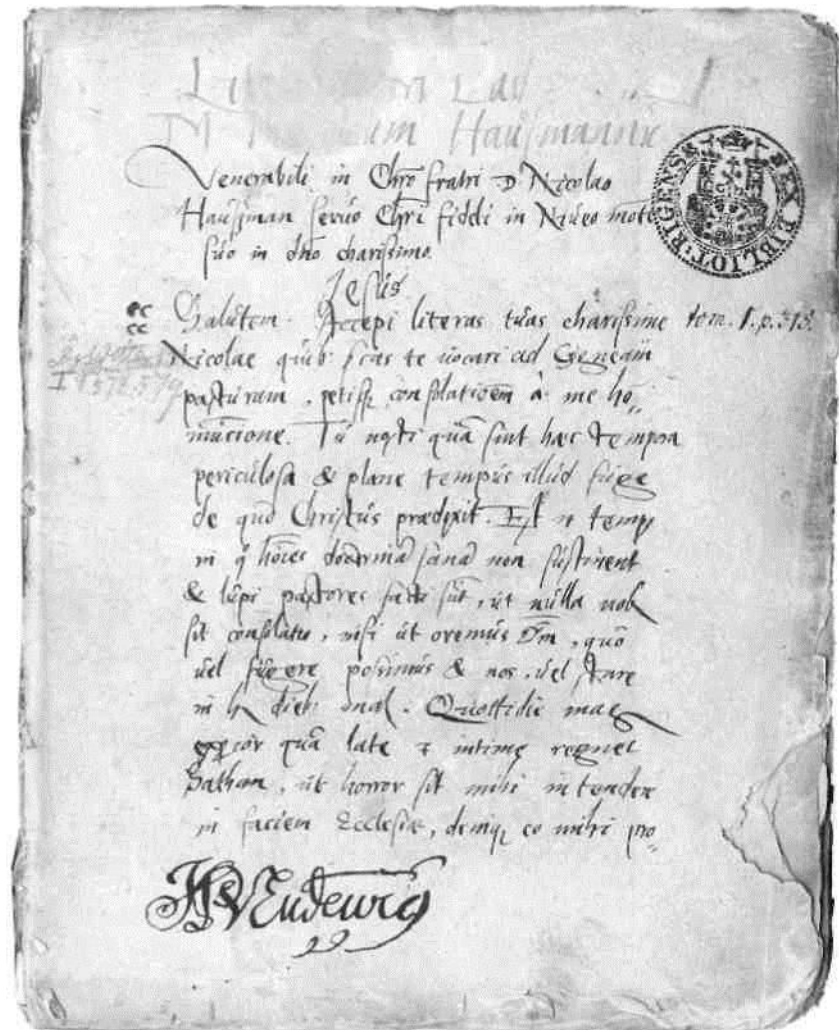
dulta I. P. de Ludewig, die XI. Mens April MDCCXIX”. No Ludeviga krājumiem nākusi vērtīga un krāšņa grāmata : *Kircherus, Athanasius*. Latium. [2. ed.]. Amstelodamum: Apud Joannem Janssonium, 1671; LUAB, inv. nr. R 5964. Ludevigam piederējis arī 16.gs. sākuma rokrakstu konvolūts *Epistolae saeculi reformationi*, kura sākumlapā ar treknu tinti Ludevigs ierakstījis savu vārdu (LUAB, Ms. 350). Šajā sējumā (apjoms 307 lp.) atrodas arī Lutera un Melanhtona vēstuļu noraksti. Ludeviga konvolūts Rīgā ir vairāku Lutera tekstu vienīgais avots, uz ko arī norāda De Vetes vēstuļu edīcija.

43 *Catalogus Praestantissimi Thesauri Librorum Typis Vulgatorum, Et Manuscriptorum, Joannis Petri De Ludewig, (...) Publicae Auctionis Lege Finitis Nundinis Lipsiensium Vernalibus 1746 Vendendi / Secundum Materias Ordine Digessit, Judicia Illustris Possessoris Adjecit, Suas Etiam Notas Nonnullis Libris Addidit, Et Indicibus Illustravit, M. Joannes David Michaelis. Cum Praefatione (...) Christiani Wolfi. Halae Magdeburgicae : [Lüderwald], 1746. 156 S., [2] Bl., hier S.151, Nr. 775.*

44 *Bibliothecae Baumgartenianae Pars I., quae collectionem bibliorum, exegetica, theologica et ecclesiastica continet, cum appendice bibliothecae separatae medicae et miscellanae, et manuscriptorum*, Halle, Gebauer, 1765, pp. 806, 94 p., hier Appendix II, p.85, nr. 199. Skatīts tiešsaistē (2009.30.VII), pieejams: http://picus.sns.it/biblioteche_dei_flosof/documenti/Dokument5.pdf

45 WAB 14, S. 124, Nr. 274, parindē.

universitātes bibliotēka ieguvusi minēto konvolūtu. Pateicoties tam apstāklim, ka Tartu universitātes bibliotēkas rokrakstu signatūras nekad nav tikušas mainītas, kļuva skaidrs, ka manuskripts ar signatūru Mscr. 42/I nāk no ievērojamā literāta, Tartu universitātes bibliotēkas pārziņa prof. Karla fon Morgenšterna (*Morgenstern*,

Johana Petera fon Ludeviga autogrāfs.

Epistolae saeculi reformationis, LUAB, Ms. 350, f.1recto. Inv. nr. R 4339

1770 Magdeburga (Magdeburg) – 1852 Tartu (Dorpat)) kolekcijas. Savukārt Morgenšterna pārzinātajā bibliotēkā konvolūts nonācis tad, kad Tartu universitātes bibliotēka 1806. gadā nopirka Rīgas bibliofila un autogrāfu kolekcionāra Justa Imanuēla fon Esena (*Essen v.*, 1719 Šverīna (Schwerin) – 1780 Rīga) unikālo autogrāfu kolekciju⁴⁶.

Tātad no 18. gs. vidus līdz 1806. gadam Lutera mantojuma līgums un Melanhtona vēstule jau bija atradušies Rīgā, Esena īpašumā. Tālāko notikumu apraksts atrodams Rīgas laikrakstā *Rigasche Stadtblätter* 1856. gada 15. marta numura lapusēs⁴⁷. Proti, pēc Esena nāves kolekcija glabājusies pie viņa dēla Andreasa Imanuēla fon Esena Rīgā, mājas bēniņos. 1806. gada vasarā par kolekciju nejaušā sarunā pie pusdienu galda uzzināja Tartu universitātes bibliotēkas pārzinis prof. Karls fon Morgenšterns, kas, uzturoties Rīgā, bija viesojies pie Esena dēla. Pēc pusdienām rokraksti tikuši izrādīti, turpat uz galda. Morgenšterns lūdzis rokrakstus nodot viņa pārziņā esošajai universitātes bibliotēkai, kas “tīcis īpaši liberāli atļauts”. Autogrāf bija iesieti 12 *folio* formāta sējumos, kopā apm. 2000 autogrāf; pirmajā sējumā bija Reformācijas laika autogrāf (nr.I-XXIX). Rokrakstu kolekcija tika pārdota (1806), konvolūts nonāca Tartu, kur Tartu universitātes bibliotēkā sējumam tika piešķirta signatūra “Mscr 42”. Tartu UB Esena kolekcijā joprojām glabājas pārējie Esena kolekcijas autogrāf, arī konvolūts ar signatūru Mscr.42.I. Tagad unikālie Esena – Morgenšterna kolekcijas autogrāf (1345) ir digitalizēti un pieejami arī Internetā⁴⁸.

46 Sv. Pētera baznīcas mācītāja un Rīgas konsistorijas virsmācītāja Justa Imanuēla fon Esena kolekcijā atrodamo rokrakstu izcelsme lielākoties saistāma ar Meklenburgas hercogisti; kas viegli skaidrojams. Esens bija precējies ar sava amata priekšteča, Rīgas pilsētas virsmācītāja, S v. Pētera baznīcas mācītāja Johana Nikolaja Šulca (*Schultz*, 1710 Rostoka (Rostock) – 1775 Rīga) atraitni Sofju Johannu, dzim. Gotanu (*Gothan*, 1732-1793); Šulcs un tāpat Esens nāca no Meklenburgas–Šverīnas zemes. Tomēr Esens neatlaidīgi papildināja savu kolekciju un pastāvīgi pirka autogrāfus, grāmatas un rokrakstus. Ar Esena izcilo autogrāfu kolekciju (*überaus starke Sammlung von Briefen und andern kurzen Handschriften gelehrter Männer*) 1777. gada 10. septembrī iepazīties Berlīnes Zinātņu akadēmijas loceklis Johans Bernulli (sk. Bernoulli J. *Reisen*, Bd.6, S. 9–12), tiesa, viņa detaļām bagātajā aprakstā Lutera un Melanhtona autogrāf nav pieminēti.

47 Par Esena kolekcijas pārdošanu Tartu universitātei sk. *Eine Autographensammlung der Dorpater Universität (Eingesandt)*. *Rigasche Stadtblätter*, N. 11 (Donnerstag den 15.März, 1856), S. 91–93.

48 Sk. <http://ester.utlib.ee>, meklējot bibliotēkas elektroniskajā katalogā ESTER: “Essen Justus Immanuel von, 1719–1780, omanik”.

**Zigmunds Jākobs Baumgartens, Halles universitātes teoloģijas profesors.
Gotfrīda Augusta Grindlera (Gründler) vara gravūra. 1749.**

No: *Gründler gründlich gewürdigt - Ausstellung in Halle*. Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg⁴⁹.

Tomēr divi autogrāfi no Esena kolekcijas bija atgriezušies Rīgā. Nezināmos apstākļos no konvolūta 19. gs. vidū tika izņemti jau minētie rokraksti (Lutera mantojuma līgums un Melanhtona vēstule), un tie nonāca pie Rūjienas mācītāja, etnogrāfa Benjamina Firhtegota Baltazara fon Bergmaņa (*Bergmann*, 1772 Āraiši-1856 Blusu muiža pie Cēsīm), Gustava Bergmaņa dēla, īpašumā.

Emeritētais mācītājs Bergmanis abus autogrāfus 1852. gada 5. novembrī uzdāvināja savam radniekam, vēsturniekam, arhivāram, ģeologam un bibliofilam Augustam Vilhelmam Būholcam (*Buchholtz*, 1803 Rīga-1875 Rīga, sk. provenences ierakstu). Rīgas pilsētas bibliotēkā abi autogrāfi nonāk kopā ar visu Būholca manuskriptu kolekciju, grāmatu, gravūru un zīmogu krājumu, ko bibliotēka nopirka 1873. gadā.

Gadījumā ar Ludeviga-Baumgartena-Esena-Bergmaņa-Būholca īpašumā pabijušo Lutera mantojuma līguma oriģinālorakstu vērojama arheogrāfiska interese

⁴⁹ Publikācija par izstādi tiešaistē, pieejams: http://idw-online.de/pages/de/image?id=50465&display_lang=de_DE

un respekts kā pret senu un vērtīgu ievērojama cilvēka autogrāfu, nozīmīgu rokrakstu kolekcijas papildinājumu. Visai analogas izjūtas Lutera rokraksti bija raisījuši arī vēlāk Matiasā Tīlā (1830) un jau citētajā Tallinas mācītājā Ripkē 1866.gadā. Vēl jo vairāk – arī mūsdienās Lutera vēstules tiek uzlūkotas ar neviltotu godbijību (kas robežojas pat ar svētbijību), tās raisa respektu jebkuras konfesijas piederīgajos, bet īpaši jau luterāņos, lai gan nu tikai retajam ir pa spēkam iedziļināties vēstulju saturā un to tapšanas kontekstos. Pieminētos autogrāfus bibliotēkā demonstrē lielākoties prominentu personu apmeklējumu laikā un retumis izstāda sakarā ar kādu nozīmīgu vēsturisku gadskārtu. Tomēr leģendāros dokumentus faktiski ir ignorējusi akadēmiska un objektīva avotkritiska analīze, tie pēdējos 100 gados nav tikuši publicēti un/vai faksimilēti. Vēl bēdīgāk jūtas tie, kas gribētu lasīt Lutera vēstules latviskā tulkojumā ar solīdiem komentāriem. Atkāpei – Rīgas Konsistorija nolēma, ka Matiasa Tīla darbs tūlīt pēc tā iznākšanas 1830. gadā ir jātulko latviski; grāmatas priekšvārdā latviešu lasītājiem jeb “mīļiem latviešu ļautiņiem no Lutera ticības” Rīgas Sv. Pētera baznīcas mācītājs D. G. Bergmanis rakstīja: “Lasait nu, mīļi draugi, šo grāmatiņu daudzreizām, un jūs redzēsiet, kā tas Kungs ar mūsu Luteru jau no viņa pirmām dienām ir bijis, un to iespēcinājis caur savu svētu garu, (...) šī grāmatiņa tādēļ ir pārtulkota, (...) ka jūs topat apstiprināti, savā Lutera baznīcā palikt, pie tām skaidrām kristīgām mācībām, ko jūs no tēvu tēviem essat iemantojuši, cietī turēties”⁵⁰. Tulkošanai un iespēšanai Rīgas Konsistorija piešķīra līdzekļus no rīdzinieku ziedojumiem Reformācijas trīssimtgades svētku laikā. Tīla darba latvisko tulkojumu izdeva 1831. gadā, un pirmizdevumam vēlāk sekoja vēl divi iespiedumi. Bet Lutera dzīvesstāsta latviskajam variantam litografētās vēstules nebija pievienotas (saprotams, ka trūka arī Broces komentāru), kaut gan tekstā Rīgai adresētie Lutera iespieddarbi pilsētas bibliotēkā bija pieminēti: “viņš dažkārt Rīges rātskungiem un pilsētniekiem grāmatas rakstīja, un tā mūsus tēvutēviem mīlestību rādīja. (...) Vēl tagad kādas grāmatas no Lutera ir atronamas tanī namā Māres baznīcas ganģē, kur pilsētas grāmatas top glabātas.”⁵¹ Acīmredzot izdevēji uzskatīja, ka latviešu lasītājam

50 **Tīls, Matias.** D. *Mārtiņš Lutters, kāds dzīvojis, tiem piemiņas-svētkiem, ka Lutera mācība, – nu jau trīssimts gadi tikke izteikta Augsburgē, 25ta' dienā Juni-mēnesī, 1830tā gadā, par godu un latviešu ļautiņiem par labu apzīmēts no M. Tīla (...)* Rīga: driķķēts pie W. F. Häcker, 1830 (faktiski 1831). [4], 115, [1] lpp.: frontisp. litogr.

2. izd. 1833, 3.izd. 1852. Sk. *Seniespiedumi latviešu valodā 1525–1855* : kopkatalogs. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1999, 372. lpp., nr. 1299a. Tulkojumā Tīla teksts ticis saīsināts un valoda vienkāršota.

51 **Tīls, Matias.** D. *Mārtiņš Lutters*, 1830, 106.-107.lpp. Tekstā pieminēts Lute ra izdotsais 127.psalma skaidrojums.

aplūkot Lutera vēstules faksimiliespiedumā nav nepieciešams; un tas arī bija sa-protami un pamatoti. Vēstuļu vietā grāmatu bagātināja litografēts Lutera portrets. Arī pēc teju 160 gadiem Latvijas grāmatniecībā neizdodas atrast kvalitatīvu, aka-dēmiski korekti izdotu Lutera darbu un vēstuļu tulkojumu. Vienīgi Stokholmā 1964. gadā iznākušajā Edgara Dunsdorfa un Arnolda Spekkes Latvijas vēsturē⁵² ievietots Lutera vēstules teksta tulkojums latviski, kam līdzās redzama arī vēstules fotogrāfja. Attēlu papildina jauna teksta transkripcija oriģinālvalodā; diemžēl, ar daudzām neprecizitātēm un kļūdām. Bet sīko kļūdu virkni vainago emigrāci-jas autora aplamais apgalvojums, ka Lutera vēstules oriģināls ir sadedzis. Un tas skumdina. Tīla darba tulkotājs noslēgumā bija uzrunājis savus latviešu lasītājus: “Pateiksimies Dievam no sirids-dziļuma par to, ka jau 300 gadi ir, kamēr mūsu ticība zaļo kā koks upes-krastā!”⁵³ Pateicībā un patiesi zinātniskā garā būtu vērts runāt arī par saglabātajiem Livonijas Reformācijas posma pamatdokumentiem Rīgā. Rīgas rokrakstiem liktenis ir bijis ļoti labvēlīgs, un tas ir atbilstoši jānovērtē. Vērts atgādināt, ka savulaik Tallinas pilsētas arhīvā glabātās Lutera oriģinālvēs-tules pēc II Pasaules kara atrodas Getingenē, bet Kēnigsbergas Slepēnais ordeņa arhīvs kopā ar jau pieminētajiem Reformācijas laika rokrakstiem ticis pārvietots uz Berlīni-Merseburgu.

Angļu mākslas zinātnieks Džons Raskins (*Ruskin*, 1819–1900) reiz runāja par septiņiem arhitektūras gaismekļiem jeb estētiski ētiskiem arhitektūras kvalitātes kritērijiem. Viena no septiņām arhitektūras pamatkategorijām un vērtībām jeb Raskina formulējumā – Arhitektūras lākturiem – bija Atmiņa: ja ēkas (tāpat kā vēstules teksts vai senu laiku hronika) saglabājušas atmiņas par cilvēkiem, kas tās būvējuši, apdzīvojuši vai sagrāvuši, tad to veidols sasniedz pilnību un celtnes ie-manto patiesu simbolisku vai vēsturisku jēgu. Teksts, rakstītais avots ir unikāls cilvēces kopējās un individuālās atmiņas glabātājs un apliecinātājs.

Šajā aspektā traušlajā papīrā saglabātā *Memoria* par Reformācijas sākumiem Rīgā ir bijusi visintensīvākā. LU Akadēmiskajā bibliotēkā ir iespējams ieraudzīt un lasot izbaudīt kā Lutera rokrakstus, tā iespiestos rakstus, arī *mīļajiem draugiem*

52 **Dunsdorfs, Edgars, Spekke, Arnolds.** *Latvijas vēsture : 1500-1600.* Stokholma : Daugava, 1964, 12, [4] lpp., [34] lpp., il., [1] lapa il.; šeit 96.lpp.: 1540. gada 26.augusta vēstules teksta tulkojums latv. val., datējums kļūdainis: 1540. gada [31. augustā]; [1] lp. ielīme pie 96.lpp.: vēstules fotogrāfja, zem tās oriģi-nālteksta transkripcija; aplama provenences norāde: “(oriģināls glabājas Rīgas rātsnama bibliotēkā, tagad sadedzis)”.

53 **Tīls, M. D.** *Mārtiņš Lutērs*, 109.lpp.

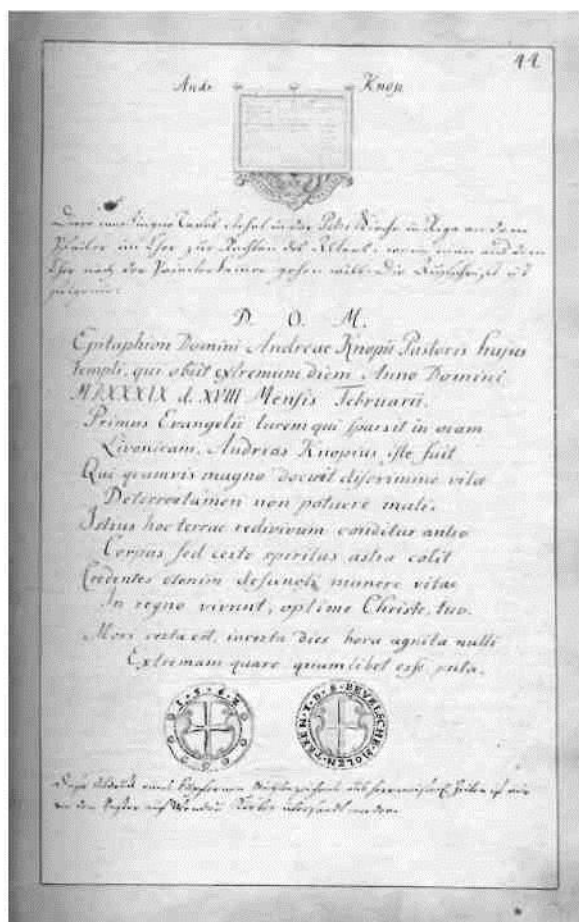
Rīgā, Rēvelē un Tērbatā⁵⁴, turēt rokās Silvestram Tegetmeijeram (*Tegetmeier*, †1552) piederējušu grāmatu ar viņa ierakstu⁵⁵ un sprediķotāja Venceslava Lemhena dēla Lorenca (†1611) piezīmēm izraibināto Jauno Derību⁵⁶, lasīt pirmo uz Livoniju nosūtīto sprediķotāju darbu pirmiespiedumus, un vispirms – Andreasa Knopkes sprediķi *In epistolam ad Romanos*, kas tik spēcīgi uzrunāja rīdziniekus Sv. Pētera baznīcā un 1524.–1525. gadā piedzīvoja kopā četrus izdevumus⁵⁷ (Vitenbergā, Nirnbergā, Strasbūrā). Minētais darbs bija agrīns evaņģēliskās mācības izklāsts ne tikai Rīgas un Livonijas, bet arī visas Eiropas mērogā.

- 54 LUAB kolekcijā atrodami svarīgākie Rīgai un Livonijai adresēti Lutera sacerējumi : **Luther, Martin**. *Den Auszerwelten lieben Freunden gottis allen Christen zu Righe / Reuell und Tarbathe ynn Liefvand...* Wyttenberg 1523. LUAB, inv. nr. R661; **Luther, Martin**. *Der hundert vnd Sieben vnd zwentzigst psalm ausgelegt an die Christen zu Rigen ynn Liffand*. Wyttenberg: [L.Cranach und Chr. Döring], 1524. LUAB, inv. nr. R690; **Luther, Martin**. *An der Ratsherren aller Stötte Teutsches lands*. Wyttenberg, [L.Cranach und Chr. Döring], 1524. LUAB, inv. nr. R650.
Luther, Martin; [Bugenhagen, Johannes; Hoffman, Melchior]. *Eyne Christliche vormanung von eusserlichem Gottis dienste vnde eyntrecht / an die yn lieffand / durch D Martinum Luther vnd andere.* Wittenberg : Lotter, Michael, 1525. LUAB, inv. nr. R663.
- 55 **Luther, Martin**. *Deuteronomios Mose ex ebreo castigatus ...* Wittemberga: 1524. Vēlāk nosvītrots ieraksts kopsējuma priekšlapā: *Liber M. Sylvestrij Tegetmeyeri [...] vocati pastor ecclesiae Rigensis [...] a [15]23*. Kopsējums LUAB, inv. nr. R702.
- 56 *[BIBLIA]*. *Novi testamenti editio postrema ...* Francofurt ad Moenum: ex officina Petri Brubachii, 1554. Eks. no Rīgas luterāņu mācītāja Lorenca Lemhena (†1611) bibliotēkas, ar viņa ierakstu, dzeju un piezīmēm (1567). Titullapā ierakstīta Lemhena devīze kā abreviatūra: *G.T.M.L. [Gottes Tod Mein Leben, Dieva nāve mana dzīve]*. LUAB, inv. nr. R926.
- 57 LUAB krājumā: **Knopken, Andreas**. *In epistolam ad Romanos Andreae Knopken Costerinensis interpretatio. Rigae apud liuonios interpretatio...* Vuittenberga: [Nickel Schirlentz], 1524. LUAB, inv. nr. R1054; **Knopken, Andreas**. *In epistolam ad Romanos ...* Strassburg: Joh. Knobloch, 1525, LUAB, inv. nr. R1056. Saskaņā ar interneta datu bāzes *Verzeichniss der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16./17. Jahrhunderts (VD 16 / VD 17)* ziņām, 16.gs. Knopkes darbs ir iznācis sešas reizes:
VD 16 K 1477: Wittenberg: [Nickel Schirlentz], 1524. VD 16 K 1476: Nuernberg: Johann Petreus, 1524. VD 16 ZV 1972: Strassburg: Joh. Knobloch, 1525. VD 16 K 1478: Strassburg: Joh. Herwagen, 1525. VD 16 K 1479: Wittenberg: Rhau, 1552.

Knopken, Andreas.
In epistolam ad Romano Andream
Knopken Costerinensis interpretatio.
Rigae apud liuonios interpretatio...
 Vuittenberga: [Nickel Schirlentz],
 1524. LUAB, inv. nr. R1054

Silvestra Tegetmeijera ieraksts:
Liber M. Sylvestrij Tegetmeyerij [...] vocati pastor ecclesiae Rigensis [...] a
[15]23 (Vēlāk nosvītrots).
 No: Luther, Martin. *Deuteronomios Mose ex ebreo castigatus* (...). Wittemberga
 1524. 3. Kopsējums LUAB, inv. nr. R702.

Broce J.Kr. Andr. Knops (Andr.Knop). [Reformatora Andreea Knopkes piemiņas zīme Rīgas Sv.Pētera baznīcā]. Akvarelis, tuša. Ap 1771.

Brotze, J.Chr. *Sammlung verschiedner Liefändischer Monumente. Prospective, Münzen, Wapen*, Bd.1, 44. LUAB, inv. nr. R4962.

Akmenī kaltā Arhitektūras atmiņa ir izrādījusies trauklākā, kaut gan tieši akmenī bija ierasts iemūžināt liecības par cilvēkiem. Laiks ir bijis nežēlīgs arī pret pirmo Rīgas luterisko sprediķotāju piemiņu, nav saglabājušās pat ar Luteru tiešā kontaktā bijušo pirmo izslavēto sprediķotāju Andreea Knopkes un Silvestra Tegetmeijera apbedījuma vietas Sv. Pētera baznīcā, Venceslava Lemhena kapavieta Doma baznīcā, tāpat nav ziņu par Sv. Jēkaba baznīcas mācītāja Nikolaja Ramma

(*Ramm*, †1532) – pirmā latviešu draudzes mācītāja un pirmā Reformācijas laikā izveidotās pilsētas bibliotēkas pārziņa – apbedīšanas vietu un arī Rīgas pilsēta sekretāra Johana Lomillera (*Lohmüller*, 1483–1560) kapakmeņiem. Daļu no tiem bija vēl redzējis un nozīmējis Broce 18. gs. 70. gadu sākumā, bet tad sekoja baznīcu apbedījumu likvidēšanas pasākumi (1774, 1786), vēlākas pārbūves. Un atkal papīrs, šoreiz Broces manuskriptā *Monumente*, ir bijis drošāks piemiņas glabātājs par kapaplākšņu akmeni.

Andreasa Knopkes piemiņas zīmes un kapaplākšnes Sv. Pētera baznīcā liktenis ir iznīcības spēku triumfa liecība, bet tikpat lielā mērā rīdzinieku nevērības pierādījums. Jau 1810. gadā Tīls rakstīja: “Pirmā luteriskā skolotāja Knopkes mirstīgās atliekas atdusas Pētera baznīcā, altāra priekšā vidū, viņa kapavietu vairs neapzīmē neviens kapakmens, bet viņa svētā piemiņa būs sirdīs mūžīgi (...) vara plākšne pie pīlāra pie altāra ir tas pieminekļis, ko pēc viņa nāves tā laikabiedri godbijībā tam uzlika”⁵⁸.

Ar Knopkes kapavietu saistās kāds kuriozs un traģisks atgadījums, kas liecina par to, kādā stāvoklī kapakmens bijis: Doma un Sv.Pētera baznīcu mācītājs Liborijs Bergmans (*Bergmann*, 1754 Ādaži-1823 Rīga) atcerējās, ka apmēram 1770.–1774. gadā Rīgas Sv. Pētera baznīcā kāda sieviete komūnijas laikā, altāra priekšā ceļos stāvot, bija pēkšņi iekritusi reformatora Andreasa Knopkes kapenē, kas tad vēl nav bijusi piepildīta ar smiltīm un droši pārsegta ar grīdu. Vēlāk sieviete no pārbīļa sekām nomirusi⁵⁹. Atgadījums daiļrunīgi liecina, ka Sv.Pētera baznīcas draudzei pirmā reformatora piemiņa rūpēja maz. Kad Tīls 30 gadus vēlāk rakstīja par Luteru un Andreasu Knopki, viņš spiests atzīt, ka nu ir nepieciešama aktīva rīcība, jo “viņa kapakmens, tāpat kā daudzu citu, ir pelnījis, ka to izceļ no dziļumiem, un uzstāda acu priekšā, jo tie visi, un daudzi nepelnīti, ir nogrimuši neziņā un aizmirstībā”⁶⁰. 20. gadsimta vēstures peripetijas zudušo Reformācijas laiku liecinieku reģistru tikai pagarināja.

Pārdomājot stāstu par Lutera vēstulēm Rīgā un *memoria*, gribas rosinājumam atgādināt Sv. Augustīna vārdus (viņš bija arī Mārtiņa Lutera autoritāte):

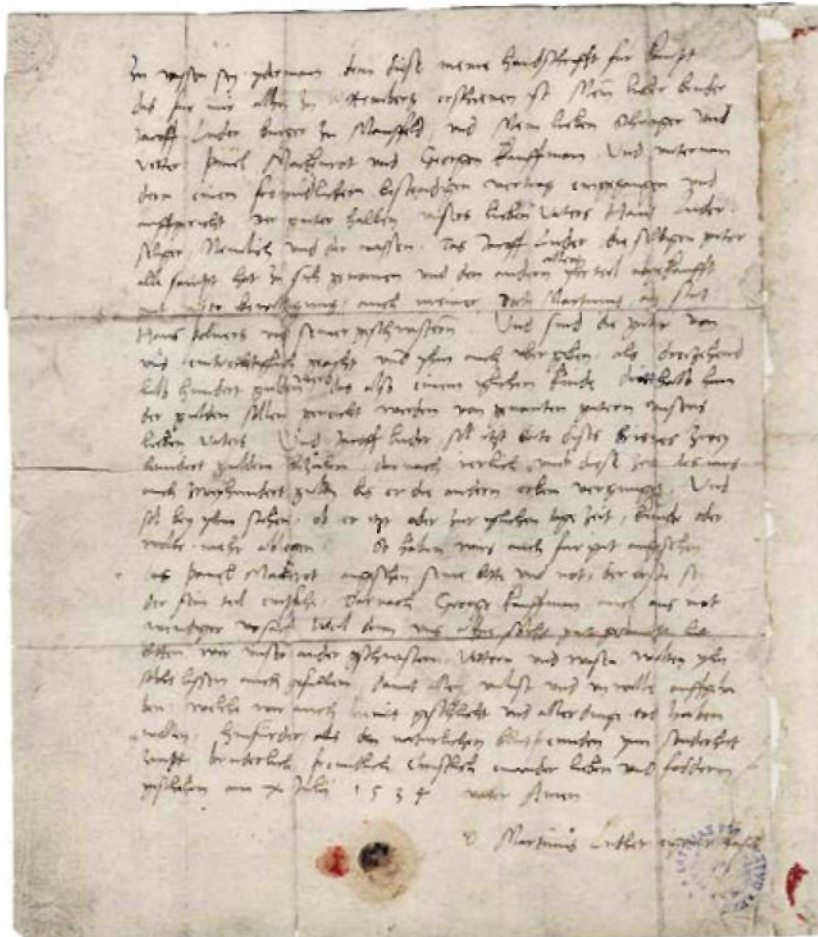
TOLLE, LEGE. Proti – ŅEM, LASI.

58 **Thiel, Matthias.** *Die Feier 4. Jul. 1810 in der Familie Wandor, der vaterländischen Jugend gewidmet* von Matthias Thiel, Prediger an der deutschen Stadtgemeinde zu Riga. Riga: J.C.D. Müller, 1810. 218 S., hier S.54.

59 [**Bergmann, Liborius v.**]. *Das eröffnete Leichen-Gewölbe in der Johannis Kirche.* In: Rigaische Stadt-Blätter. 1810. Nr.9 (den 1.März). S. 81-85, hier S.82.

60 **Thiel, Matthias.** *D.Martin Luther's Leben*, 1842, S.87.

Mārtiņa Lutera vēstules LUAB Rokrakstu un reto grāmatu kolekcijā

1. Ms. 392a. Inv. nr. R 6666/1
[Vitenberga], 1534. gada 10. jūlijs
am X Julij 1534
paraksts: D. Martinus Luther eigener Hand

1. lp. 1

uz lapas uzlīmēta vara gravūra: Lutera portrets ovālā;

sign.: J. C. Bocklin sc. :

D. Martinus Lutherus. pestis eram vivens, moriens ero Mors tua, papa.

2. lp. 2:

Mantošanas līgums, noslēgts starp Lutera radiem 1534.gada 10. jūlijā (sakarā ar viņa tēva mantojumu);

(Erbvertrag zwischen den Luthersschen Geschwistern vom 10. Juli 1534)

Zu wissen sey yderman dem diese meine Handschrift fur kompt, das fur mir alhier zu Wittemberg erschienen ist. Mein lieber bruder Jacof Luder burger zu Mansfeld, und Meine lieben schwager vnd Vetter Karl Mackenrot vnd Georgen Kaufmann, Und unterandern einen freundlicher bestendigen vertrag eingegangen vnd aufgerecht, Der guter halben unsers lieber Vaters Hans Luder seliger. Nemlich, vnd der masen, das Jacof Luder die selbigen guter alle sampt hat zu sich genomen vnd den andern allen yhr teil abgekauft, mit unser bewilligung, auch meiner Doct. Martinus, an stat Hans Polmers vnd seiner geschwistern. Vnd sind die guter von uns eintrechtiglich geacht und yhm auch über geben, als dreizehend halb hundert gulden wert, das also einem iglichen Kinde drithalb hundert gulden sollen gereicht werden von genannten gutern unsers lieben Vaters. Und Jacof Luder sol itzt dato dyses Briewes zwey hundert gulden bezahlen, darnach ierlich umb diese Zeit des iars auch zweyhundert gulden, bis er die andern erben vergnugt. Und sol bey ihm stehen, ob er itzt oder zur iglichen tage Zeit Kundte oder wolte mehr ablegen. So haben wirs auch fur gut angesehen, das Paul Mackenrot, angesehen seiner bitte und noth, der erste sey, der sein teil empfahe, darnach George Kaufmann, auch aus not wendiger Ursach. Weil denn uns alhie solches gut gedunkt hat, bitten wir unser ander Geschwistern, Vettern und Wesen, wolten ihnen solches lassen auch gefallen, damit aller unlust und unwille aufgehoben, welche wir auch hiemit geschlicht und allerdinge tod haben wollen, hinförder, als den natürlichen Blutfreunden ynn sonderheit zimpt, bruderlich, freundlich, christlich einander lieben und fordern. geschehen am X Julij 1534. unser Amen

D. Martinus Luther eigner Hand

Tulkojums

Katrs, kas saņems šo rakstu, lai uzzin, kas šeit Vitembergā ar mani noticis. Mans mīļais brālis Jakobs Luders, Mansfeldes pilsonis, un mani mīļie svainis un brālēns Kārlis Makenrots un Georgs Kaufmans, noslēguši draudzīgu un pastāvīgu līgumu un mīļā nelaiķa tēva mantu/īpašumus nodevuši Jakobam Luderam. Proti,

Jakobs Luders visas minētos īpašumus ir pieņēmis un arī manējās Doktora Mārtiņa un visas pārējās daļas ar mūsu piekrišanu atpircis no Hansa Polm[n]era un viņa radiem. Un īpašumus vienprātīgi esam novērtējuši par 1350 guldeņiem, un viņam arī nodevuši, tā ka katram bērnam tiks maksāti 350 guldeņi no mūsu mīļā tēva mantas. Un Jakobam Luderam tagad uz šīs vēstules pamata jāmaksā [citiem] 200 guldeņu un pēc tam katru gadu šajā laikā arī turpmāk jāmaksā 200 guldeņu, līdz viņš ļaus mantot citiem. Un viņa ziņā ir, vai viņš tagad, vai citā laikā nokārto savas saistības. Tādējādi mēs uzskatījām par pareizu, ka, pamatojoties uz viņa lūgumu un smago situāciju, pirmais savu daļu saņēma Pauls Makenrots, pēc tam Georgs Kaufmans, arī savu spiedīgo apstākļu dēļ. Tā kā mēs šādu risinājumu esam uzskatījuši par labu esam, lūdzam arī mūsu pārējos brāļus, brālēnus un citas personas piekrist šādam risinājumam, lai izbeigtu nepatikšanas un domstarpības, kuras ar šo esam gribējuši nogludināt un galu galā izbeigt, īpaši tāpēc, ka iedzimtajiem asinsbrāļiem pieklājas vienam otru mīlēt un atbalstīt ar brāļa mīlestību, sirsnīgi un kristīgi.

Noticis 1534. gada 10. jūlijā, mūsu āmen, Dr. Mārtiņš Luters pašrocīgi parakstījies.

Papīrs, tinte. 23,7 × 19,2 cm (vēstule apgriezta, uzlīmēta uz cita papīra)

Ar zīmoga nospieduma paliekām lakā, traipiem.

3. 3. lpp. tukša, augšmalā uzraksts ar norādi par vēstules publicēšanu: "*Vide Totum XXI script. Lutheri p. 1592. B.g.*". 18. gs.; iespējams, Z. J. Baumgartena rokr.

4. 4. lpp. ieraksts:

"*Des seel. D. Martini Lutheri eigener handt zu Wittenberg 1534 d. 10 Julij geschrieben ist der Erbvertrag*".

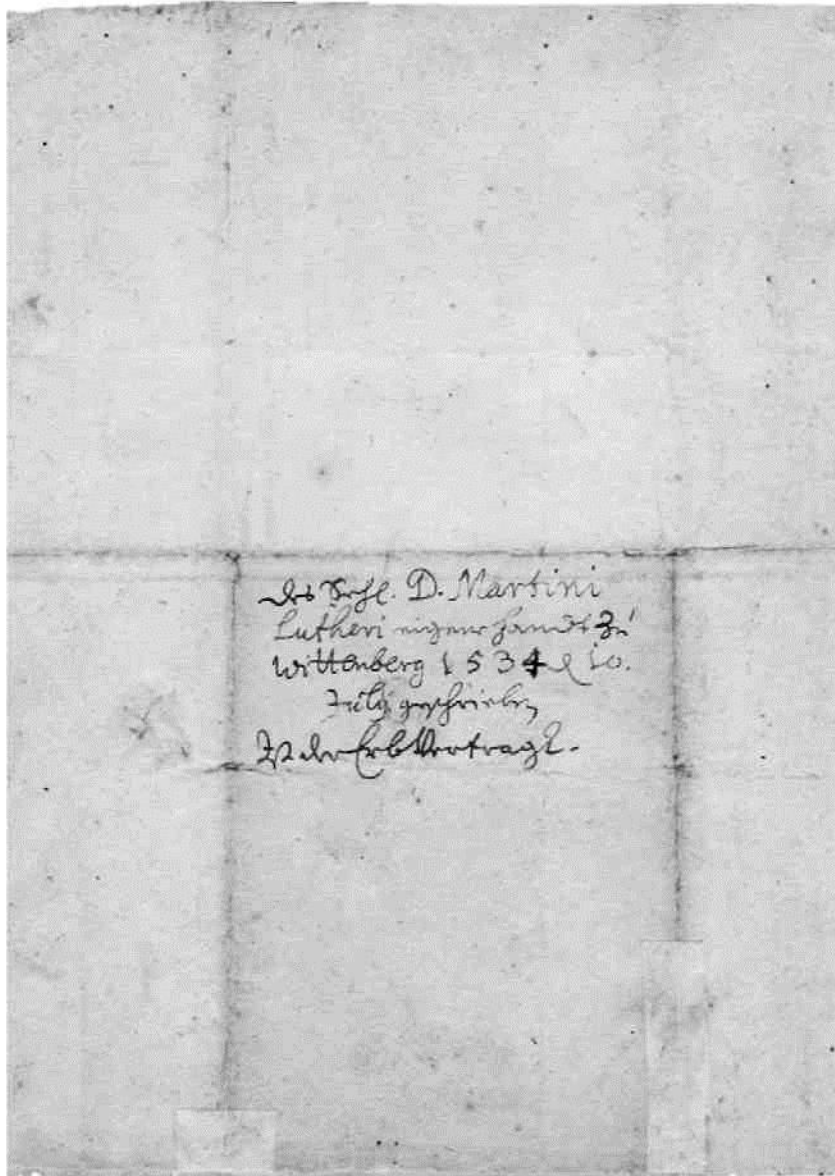
5. 5. lpp.: klāt pielīmēta 1. lp.:

[Buchholtz, August Wilhelm]: vēstules teksta transkripcija A. V. Būhholca rokr.

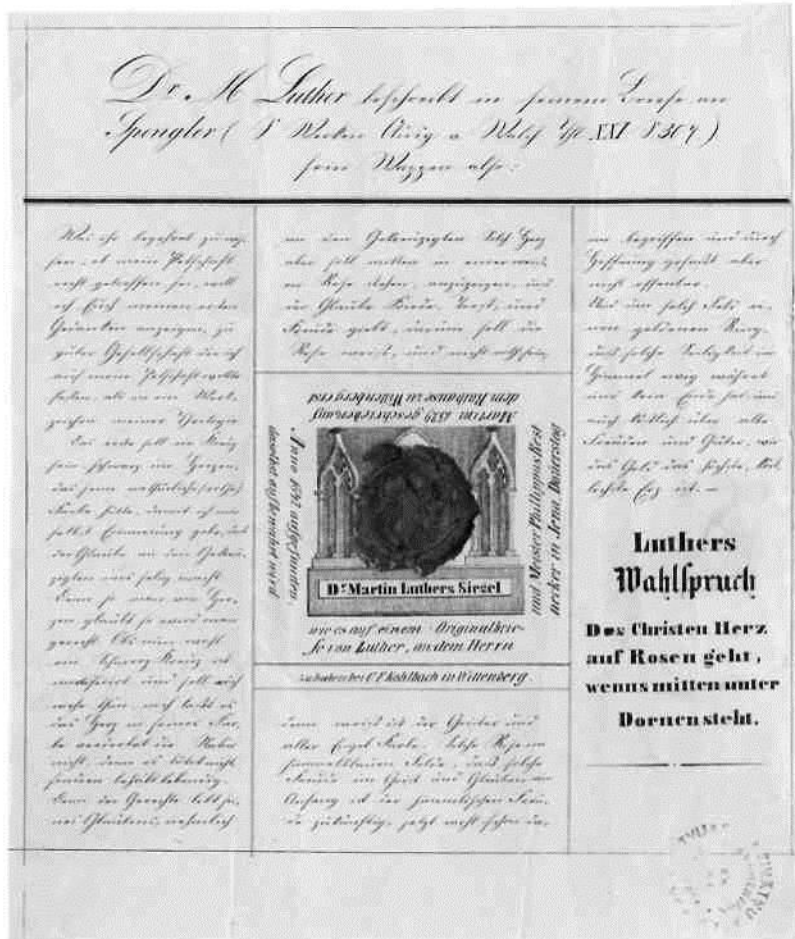
6. 6. lpp. ieraksts "*Geschenk meines Oheim, des Past. emeritus Benj. Bergmann d. 5. Nov. 1852.*" A. V. Būhholca rokr.

Pielikums

Vēlāk pievienota lapa no A. V. Būhholca kolekcijas ar Lutera zīmoga nospiedumu sarkanā lakā, ko papildina litogrāfiski iespiestas Lutera sentences un zīmoga – Lutera rozes – apraksts. 19. gs. vidus – beigas. Suvenīrizdevums.

1. Ms. 392a. Inv. nr. R 6666. 4.lpp.

1. Ms. 392a. Inv. nr. R 6666. Pielikums

Provenence

Autogrāfs 18. gs. piederējis 1) vācu juristam, vēsturniekam, Halles univeristātes otrajam kancleram (1739) Johanam Peteram fon Ludevīgam, kurš kādu laiku (no 1705) bijis arī Magdeburgas arhīva pārzinis. Ludevīgam piederēja plaša bibliotēka, grāmatu un vērtīgu rokrakstu krājums. Pēc viņa nāves (1743) kolekcija tika pārdota izsolē un tika iespiests katalogs ar flozofa Kr. Volfa priekšvārdu. Katalogs fksēja apm. 13476 numurus: grāmatas (daudz konvolūtus, īstenībā apm. 100000 grāmatu) un apm. 902 rokrakstus sk. *Catalogus praestantissimi thesauri*

librorum typis vulgatorum et manuscriptorum Joannis Petri de Ludewig. Kataloga 5. daļā uzskaitīti rokraksti un vēstules, tostarp Lutera mantojuma līgums un F. Melanhtona vēstule (1540.16.I, tagad LUAB, Ms. 392a, R6666/2), tās atradās vienā kopsējumā, kur bija kopā 28 vēstules. Ludeviga izsolē autogrāfu iegādājās teologs, Halles universitātes profesors (no 1734) un vēlāk – prorektors (1748/49) Zigmunds Jākobs Baumgartens. Arī bibliofla Baumgartena kolekcijā Lutera mantojuma līgums atradies kopā ar F. Melnanhtona vēstuli un citiem autogrāfem. Baumgartena grāmatu un rokrakstu kolekcija pēc viņa nāves 1765.5.VIII pārdota izsolē, sk. *Bibliothecae Baumgartenianae* P. I., Appendix II, p. 85, nr.199).

18. gs. 2. pusē konvolūts atradies Rīgā, bibliofila un kolekcionāra, Doma baznīcas mācītāja Justa Imanuēla fon Esena kolekcijā. Esena kolekcijā atrodamo rokrakstu izcelsme lielākoties saistāma ar Meklenburgas hercogisti; kas viegli skaidrojams. Esens bija precējies ar sava amata priekšteča, Rīgas pilsētas virsmācītāja Sv. Pētera baznīcas mācītāja Johana Nikolaja Šulca atraitni Sofju Johannu dzim. Gotanu; Šules un tāpat Esens nāca no Meklenburgas–Šverīnas zemes. Tomēr Esens neatlaidīgi papildināja savu kolekciju un pirka autogrāfus. Ar Esena izcilo autogrāfu kolekciju (*überaus starke Sammlung von Briefen und andern kurzen Handschriften gelehrter Männer*) 1777. gada 10. septembrī iepazīties Berlīnes zinātņu akadēmijas loceklis Johans Bernulli (sk. Bernoulli J. *Reisen*, Bd.6, S. 9–12), tiesa, viņa detaļām bagātājā aprakstā Lutera un Melanhtona autogrāf nav pieminēti.

Pēc Esena nāves kolekcija glabājās pie viņa dēla Andreasa Imanuēla fon Esena Rīgā, mājas bēniņos. 1806. gada vasarā par kolekciju nejaušā sarunā pie pusdienu galda uzzināja Tartu universitātes bibliotēkas pārzinis prof. Karls fon Morgenšterns, kas, uzturoties Rīgā, bija viesojies pie Esena dēla. Pēc pusdienām rokraksti tikuši izrādīti. Morgenšterns lūdzis rokrakstus nodot viņa pārziņā esošajai universitātes bibliotēkai, kas “ticis īpaši liberāli atļauts”. Autogrāf bija iesieti 12 *folio* formāta sējumos, kopā apm. 2000 autogrāf; pirmajā sējumā bija Reformācijas laika autogrāf (nr.I-XXIX). Rokrakstu kolekcija tika pārdota (1806), konvolūts nonāca Tartu. Par Esena kolekcijas pārdošanu Tartu universitātei sk. *Eine Autographensammlung der Dorpater Universität (Eingesandt)*. *Rigasche Satdtblätter*, N. 11 (Donnerstag den 15.März, 1856), S. 91-93.

Tartu univeristātes bibliotēkā sējumam piešķirta signatūra “Mscr 42” (sk. WAB 14, S. 124, Nr. 274 (parindē): “Dorpater Handschrift Cod. hart.42” un WAB 14, Nr. 57a). Tartu UB Esena kolekcijā joprojām glabājas pārējie Esena kolekcijas autogrāf, arī konvolūts Mscr.42,I.

Nezināmos apstākļos no konvolūta 19. gs.vidū tika izņemti divi minētie rokraksti (Lutera mantojuma līgums un Melanhtona vēstule), kas nonāca pie Rūjienas

mācītāja, etnogrāfa Benjamina Firhtegota Baltazara fon Bergmaņa, Gustava Bergmaņa dēla.

Emeritētais mācītājs Bergmanis abus autogrāfus 1852. gada 5. novembrī uzdevināja savam radniekam, vēsturniekam, arhivāram, ģeologam un biblioflam Augustam Vilhelmam Būhholcam, sk. provenences ierakstu. RPB abi autogrāfi nonāk kopā ar visu nopirkto Būhholca manuskriptu kolekciju un bibliotēku 1873. gadā.

Publicēts

Walch XXI, 1592:

Dr. Martin Luthers sämtliche Schriften. Band I – XXIII in 25 Bänden. Hrsg. von Dr. Joh. Georg Walch (1693–1775). Halle im Magdeburgischen: Druckts und verlegt Johann Justinus Gebauer, 1743–1753.

Einj und Zwanzigster Teil: die Briefe des seligen Mannes und eine Nachlese.: nebst einem historischen Vorbericht von den mancherley Editionen und Sammlungen gedachter Briefe. Halle im Magdeburgischen: Druckts und verlegt Johann Justinus Gebauer, 1749. [16] Bl., 1597, 895 Sp. ; 4; hier Nr.1592, Nr. 7.: Luthers Erbvertrag.

Bd. XXI, T.2: Dr. Martins Luther Briefe nebst der wichtigsten Briefen, die an ihn gerichtet sind, und einigen andren einschlagenden interessanten Schriftstücken: Briefe vom Jahre 1522 bis Jahre 1546. Nachlese. Nachtr. zu den Briefen vom April 1531 bis zum Juli 1536. Neue rev. Stereotypausg. St.Louis, Miss.: Concordia Publ. House, 1904. S. 1592.

Erlangen Ausgabe 65, 218:

Dr. Martin Luther, Sämtliche Werke, Deutsche Schriften, hrsg. von Johann Georg Plochmann u. Johann Conrad Irmischer. Band 1–67; Frankfurt am Main u. Erlangen.

Erste Auflage. Erlangen, C. Heyder, 1826–1857. Bd. 65. *Dr. Martin Luther's Sämtliche Werke.* Vierte Abteilung : *Vermischte deutsche Schriften.* Erlangen: Heyder & Zimmer, 1855, S. 218-219, Nr. 74; skat. Internetā, Google books digitālā kolekcija

De Wette-Seidemann VI, 150–151:

Wette, Wilhelm Martin Leberecht de (1780–1849), Hrsg. *Dr. Martin Luthers Briefe, Sendschreiben und Bedenken: vollständig aus den verschiedenen Ausgaben seiner Werke und Briefe, aus andern Büchern und noch unbenutzten Handschriften gesammelt, kritisch und historisch bearbeitet* / von Dr. Wilhelm Martin Leberecht de Wette, Professor der Theologie zu Basel. In 5 Teilen. Berlin, 1826–1828.

Teil 6: *Die in fünf Teilen fehlenden Briefe und Bedenken Luthers*: nebst zwei Registern gesammelt, bearbeitet und unter Benutzung des de Wette'schen Nachlasses hrsg. von Johann Karl Seidemann. Berlin : Reimer, 1856. XXVI, 716 S., hier S. 150–151; skat. Internetā, Google books digitālā kolekcija.

WAB 7, S.87 (Weimarer Ausgabe):

D. Martin Luthers Werke: kritische Gesamtausgabe (Weimarer Ausgabe Briefwechsel). Abt. 4. Bd. 7. Briefwechsel : 1534-1536. Weimar: Boehlau, 1937. XVI, 628 S., hier S. 87.

Literatūra

Catalogus praestantissimi thesauri librorum typis vulgatorum et manuscriptorum, Joannis Petri de Ludewig, J.Cti. nobilis S.R.I. Cancellarii ducatus Magdeburgici et Academiae Hallensis. Dynastae bendorfi, prezii et gatterstedii etc. Publicae auctionis lege finitis nundinis lipsiensium vernalibus 1746. Vendendi. Secundum materias ordine digessit, judicia illustris possessoris adjecit, suas etiam notas nonnullis libris addidit, et indicibus illustravit, M. Joannes David Michaelis. Cum praefatione illustris viri Christiani Wolfi. Magdebourg : Lüderwaldiani, 1745–1746. Ps.1–6.

[Ps.5] *Catalogus Praestantissimi Tesauri Librorum Typis Vulgatorum, Et Manuscriptorum, Joannis Petri De Ludewig, ... Publicae Auctionis Lege Finitis Nundinis Lipsiensium Vernalibus 1746 Vendendi / Secundum Materias Ordine Digessit, Judicia Illustris Possessoris Adjecit, Suas Etiam Notas Nonnullis Libris Addidit, Et Indicibus Illustravit, M. Joannes David Michaelis. Cum Praefatione ... Christiani Wolfi. Halae Magdeburgicae : [Lüderwald], 1746. 156 S., [2] Bl., hier S.151, Nr. 775.*

Bibliothecae Baumgartenianae Pars I., quae collectionem biblicorum, exegetica, theologica et ecclesiastica continet, cum appendice bibliothecae separatae medicae et miscellanae, et manuscriptorum, Halle, Gebauer, 1765, pp. 806, 94 p., hier Appendix II, p.85, nr. 199. Publikācija tiešsaistē, pieejams:

http://picus.sns.it/biblioteche_dei_flosof/documenti/Dokument5.pdf

Waltz, Ernst Christian Otto (1844 Heidelberg (Heidelberg) – 1918 Heidelberg, vēstures docents (1875) un profesors (1880-1900) Tartu universitātē). *Epistolae Reformatorum. I.* Mittgeteilt von Otto Waltz in Dorpat. **In:** *Zeitschrift für Kirchengeschichte.* Bd. II. Gotha, 1878, S.301, Nr. 4: Luthers Erbvertrag vom 10.Juli 1534 [Regest]:

“Das Original befindet sich, wie ich höre, auf der Stadtbibliothek zu Riga”.

Programm für die Luther Jubiläums-Ausstellung in Riga, 22. bis 30. Okt. 1883.
Riga: Müllersche Buchdruckerei, 1883, S.3:

“I. Handschriften. 1. Urkunden und Briefe aus der Reformationszeit. Nr.7:
“Dr. Martins Luther’s eigenhändig geschriebener Erbvertrag mit seinem Bruder Jakob Luther, Bürger zu Mansfeld, und seinem Schwager und Vettere Paul Mackerot und Georg Kaufmann, wegen der Hinterlassenschaft Hans Luthers. Wittenberg 1534 Juli X (aus der Sammlung Gustav Bergmann’s zu Rujen im Jahre 1852 übergegangen auf Dr. Aug. Buchholtz in Riga, und mit des letzteren Sammlungen 1873 in den Besitz der Stadtbibliothek gelangt”.

Bušs, Nikolajs (*Busch*, 1864–1933, vēsturnieks, Rīgas pilsētas bibliotēkas direktors). *Nikolaja Buša atstātie raksti* / Nikolajs Bušs; red. L. Arbusovs; tulk. R. Širants. Rīga: Rīgas pilsētas valdes izdevums, 1937. 2. sēj. *Rīgas pilsētas bibliotēkas un tās grāmatu vēsture*. 85, [1] lpp., šeit 20. lpp.:

“Šis ir raksts, kuru tai 1852. gadā dāvinājis mācītājs Benjamiņš Bergmanis. tas ir mantošanas dalījuma uzmetums, kas jāizdara pēc tēva Hansa Ludera nāves starp Mārtiņu, brāli Jēkabu, svaini Paulu Mekenrotu un Georgu Kaufmanu Vitenbergā 1534. gadā.”

Busch, Nikolaus. *Nachgelesene Schriften*. II. Band. *Die Geschichte der Rigaer Stadtbibliothek und deren Bücher*. Red. von L. Arbusow. Riga, 1937. [1], 97 S., hier S. 23.

WAB 14, S. 124 (parindē):

D. Martin Luthers Werke : kritische Gesamtausgabe (Weimarer Ausgabe).

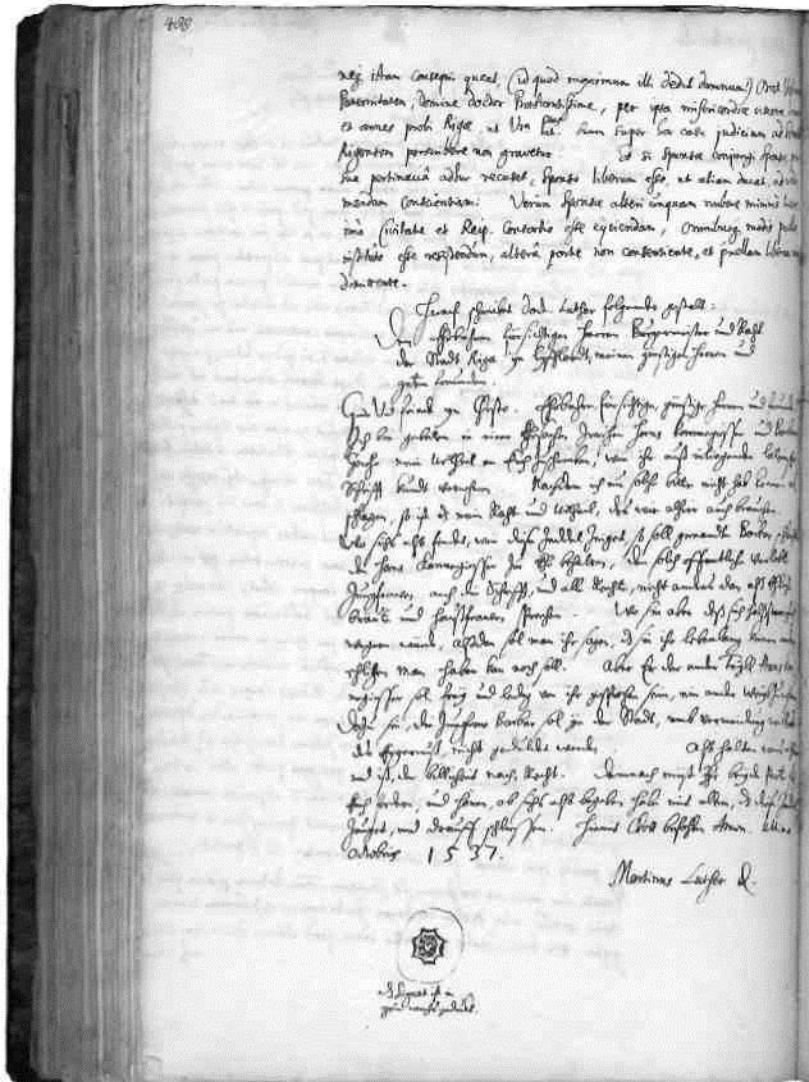
Bd. 14: Briefwechsel. Beschreibendes Handschriftenverzeichnis. Geschichte der Lutherbriefedition (nebst Bibliographie). Nachträge und Berichtigungen. Weimar : Böhlau, 1970. LV, 640 S., hier S. 124.

Par J. E. fon Esena kolekciju sk.:

Bernoulli, Johann (1744–1807). *Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen, Curland, Russland und Pohlen, in den Jahren 1777 und 1778*. Sechster Band: Rückreise von St. Petersburg über Mietau und Warschau nach Berlin. Leipzig, 1780, S.9–12.

Par kolekcijas pārdošanu Tartu universitātes bibliotēkai sk.:

Eine Autographensammlung der Dorpater Universität (Eingesandt) : [die von dem Oberpastor Immanuel Justus von Essen herkommende Autographensammlung in der Universitätsbibliothek zu Dorpat]. *Rigasche Stadtblätter*, N. 11 (Donnerstag den 15. März, 1856), S. 91–93.

2. Lutera vēstule Rīgas rātei. Ms. 15, S. 487–488. LUAB, inv. nr. R 2679
1537. gads, Ultimaē octobris [oktobra beigās]
Ms. 15, S. 487–488.
Noraksts, 17. gs. vidus.
Norakstījis Johans Vite (Witte, ?–1657) Rīgas rātes sekretārs, arhivārs.
Vienīgais Lutera vēstules teksta avots.

**2. Ms. 15, S. 487–488. 1537. gads, Ultima octobris [oktobra beigas].
LUAB R, Ms. 15, S. 487–488. Inv. nr. R 2679**

Noraksts, 17. gs. vidus. Norakstītājs Johans Vite (Witte, ?–1657) Rīgas rātes sekretārs, arhivārs. Vienīgais Lutera vēstules teksta avots.

Sākumā Rīgas rātes raksts Luteram (latīņu val., J. Vites noraksts, S. 487–488).

Tam seko Lutera atbildes rezolūcija vācu valodā (S. 488):

Gnade vnd Friede yn Christo. Ehrbare, fürsichtige, günstige herren und Freunde. Ich bin gebeten, in einer Ehesachen zwischen Hans Kannegiesser und Barbara Goeche mein Urtheil an Euch zu schreiben, wie ihr auß inliegender lateinischer Schriftkundt vernehmen. nachdem ich nur solche bitte nicht hab können abschlagen, so ist das mein Rath und Urtheil, des wir alhier auch brauchen. Wo sichs also fndet, wie diese Zeddel zeigt, so soll genandte Barbara schlechts den Hans Kannegiesse zur Ehe behalten, den solch ofentlich verlobte Jungfrawen auch die Schrift und alle Rechte, nicht anders, dann alß ehliche bräute und Haußfrawen sprechen. wo sie aber deß sich halbstarriglich wegern würde, alßdan sol man ihr sagen, daß sie ihr lebenslang keinen andern ehlichen Man haben kan noch sol. Aber Er der ander Teill Hans Kannegiesser sol frey und ledig von ihr gesprochen sein, einander Weib zu nehmen. Dazu sie, die Jungfraw Barbar sol yn der Stadt, vmb vermeidung willens des Ergernuß, nicht geduldet werden. Also halten wirs alhier und ist, der billigkeit nach, Recht. Demnach müst Ihr beyde Parte für Euch fordern, und hören, ob sichs also begeben habe mit allem, das diese Zeddel zeuget, und darauf schliessen. Hiermit Gott befohlen Amen. Ultima Octobris 1537.

Martinus Luther D.

Tulkojums

Žēlastība un miers Kristū. Godājāmie, tālredzīgie, labvēlīgie kungi un draugi. Mani lūdza uzrakstīt Jums savu spriedumu laulības lietā starp Hansu Kanneģizeru un Barbaru Gehi, kā to Jūs klāt pievienotajā latīņu vēstulē darāt zināmu. Pēc tam, kad es šādu lūgumu nespēju noraidīt, te ir man padoms un spriedums, kas mums arī visādi vajadzīgs. Ja viss tā ir, kā šī lapa [ziņojums] to rāda, tad minētā Barbara laulībā ir slikti izturējusies pret Hansu Kanneģizeru, jo par šādām atklātībām saderinātām jaunavām kā Rakstī, tā visas tiesības runā ne citādi, kā par laulātām līgavām un mājas kundzēm; ja arī viņa tam stūrgalvīgi pretojas, tad viņai jāpasaka, ka viņai visas savas dzīves garumā nedz varēs, nedz drīkstēs būt cits laulāts vīrs. Bet viņam – otrajai pusei Hansam Kanneģizeram – jābūt brīvam no viņas un neprecētam, lai ņemtu citu sievu. Turklāt, lai novērstu dusmas [sašutuma] kāri, [par] viņu, jaunavu Barbaru, nedrīkst tikt spriests pilsētā. Tā mēs šeit uzskatām, un tā ir pēc tiesībām. Tomēr Jums vajag prasīt, lai [Jūsu priekšā stājas] abas puses, un dzirdēt, vai viss ir tā noticis, kā šī lapa rāda, un no tā lemt. Ar to lai Dieva palīgs. Āmen. Pēdējā oktobra [dienā] 1537.

Mārtiņš Luters Dr.

Provenence

Vites noraksts ir vienīgais Lutera vēstules teksta avots.

Noraksts atrodas Rīgas pilsētas arhivāra, Fogtejas tiesas sekretāra, vēlāk karaliskā Vidzemes historiogrāfa Johana Vites (*Witte*, ? – 1657) izgatavotajā *Collectanea* kopsējumā, kura saturā dažādi Rīgas rātē, tiesu instancēs un konsistorijā izskatītu strīdus lietu un to spriedumu noraksti un ekscerpti. Noraksti Vitem bija nepieciešami viņa jurista un arhivāra darbā.

RPB sējums nonācis kā dāvinājums 18. gs. 70. gados, kā Rīgas birģermeistara un kolekcionāra Johana fon Šifelbeina krājuma sastāvdaļa.

Publicēts

Napiersky, L. *Ein wieder aufgefundenener Brief Martin Luther's an den Rigaschen Rath.* In: *Mittheilungen aus dem Gebiete der geschichte Liv-, Est-, und Kurlands hrsg. von der Gesellschaft f. Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands.* Bd. 13. Riga: Nicolai Kymmel, 1886, S. 446–452.

Leonhards fon Napjerskis (*Napiersky*, *Jakob Gottlieb Leonhard v.*, 1819–1890) – bibliogrāfa un avotpētnieka K. E. Napjerska dēls, tiesību vēsturnieks, no 1885. gada Rīgā, Rīgas Pilsētas bibliotēkas administrators (1888–1890), līdzdirektors (1867–1870, 1885–1888), Vidzemes vēstures un senatnes pētītāju biedrības prezidents (no 1888).

WAB 8, Nr. 3180, 3182

VBH B9 138 [?]

**Literatūra Arndt II,
185.**

Luther an die Christen in Livland ... 1866, S. 23–24, Nr. 15: tekstā minēts, ka 1537. gada vēstules tekstu diemžēl nevar piedāvāt pēc oriģināla, atsaucas uz Arnta teikto. Diemžēl trešā Lutera vēstule ne oriģinālā, ne norakstā pilsētas bibliotēkā nav bijusi atrodama. Tā būs tikusi iejaukta vēlāk veidotos rokrakstu krājumos [kopsējumos]. Īss lietas pieminējums esot atrodams RPB *Rigensia 30* sējumā, norāde ņemta no Rīgas pilsētas konsistorijas aktiem vai protokoliem, kas pēc tam (ugunsgrēkā vai aplenkuma laikā) gājuši bojā. **WAB 14, S.125, Nr.274:** enthält abschriftlich Briefe Bd.8, Nr. 3180, 3182. **Keussler, Friedrich v.**

Neuauisgaben von Luthers Briefen nach Livland : Zuschrift von Herr Oberlehrer Friedrich von Keussler-Petersburg. In: 721. Versammlung am 11. März 1909. In: *Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus dem Jahre 1909.* Riga: W. F. Häcker, 1910, S.17–19. Über Brief von M. Luther von 1537.31.X, S. 18; wurden erwähnt auch Ausgaben "Kritische Gesamtausgabe" (Weimarer Ausgabe, 1883-), "Luther an die Christen in Livland" (1866).

Zanders, Ojārs. *Senās Rīgas grāmatniecība un kultūra Hanzas pilsētu kopsakarā.* (13.–17. gs.). Rīga: Zinātne, 2000, 125. lpp.

(inter huiusmodi ad rem facta)

187

Actis inter Johannem Kammegaster et Bartholomaeum
Goche, ad Do. Doct. Martin. Lutherae pontificis
cum eorum testibus.

Est huiusmodi in Libonia puelle quaedam fundidum nobilitatis et multos annos utique
peracta videtur. Tutor, vir doctus et prudens, qui cum ea ante omnes quos
sibi magis studere solitavit, videns eius ceteram aliam potestate videri. Illa rem
tam tutam, uti illis quoniam committit, sua diffidit, quoniam quod ipse se esse futurum,
eam, quod tempore ante, ita et per se esse futurum, et de illa sine contentione in se
quoniam sibi mentem inveniit et deligit. Post aliquot dispendios proce, et d
ca ipse Johannes Kammegaster factus est apud eandem mentem: qui, cum puelle placita
optidam Prudicatus huiusmodi et diligenti, ad Tutoris oves est adductus, qui solummodo
alio utique esse habet, interfect, et huiusmodi nuptiarum contentione, una cum ipse Tutor
nuptiarum defuit. Ad quod meritis Prudicatus testatur, nec quod ea habet, et nuptiarum
parturiet. De istis utique huiusmodi nuptiarum contentione est cum
mentibus huiusmodi Tutoris, huiusmodi nuptiarum, et in contentione in eis huiusmodi nuptiarum
sibi interesse dicitur: quae contentione, et interfect, quod vere eius legem publicam
fuit. Quo tempore, quoniam omnes quos et huiusmodi nuptiarum et latum fuit
in eis essent present, gratiam, et quod utique, Tutor utique, uti, eos, qui utique
esse sanguine committit, eodem die commisit huiusmodi in domo sua except.
eo omnino referit huiusmodi cum huiusmodi nuptiarum, suspensio nuptiarum, et
se ordine huiusmodi.

Perdunt hic eorum mentem totum, quae amulam
in huiusmodi debent servare huiusmodi, multos interea temporis cellatis huiusmodi, et
intercedentibus clavis et huiusmodi. Post hebdomadas quatuor, ab huiusmodi
in domum amulo, mentem repandit, et nuptiarum per seipsum in omnia recessit.
Et quoniam ante omnes fuit tres, in templo cathedrati commemoravit Tutor, quae
facto in fuit ad, duo scilicet huiusmodi Do. Andreas Lupius et Do. Gualterus
Tegetmayer, duo quos ex ordine huiusmodi ad eam rem examinandum deputati,
videtur esse nuptiarum huiusmodi: tamen huiusmodi Johannem Kammegaster esse deinde
et matrimonium obtinere ad huiusmodi nuptiarum per seipsum puelle, alio se huiusmodi
nuptiarum nuptiarum.

Quando litore se petuit allatis divorcium docuit huiusmodi, Jam in ea omnia
sui puelle quoniam cellat, quod citra huiusmodi contentione sit dispensata.

Proinde cum verum et certissimum sit conjugium, cum huiusmodi puelle, quos huiusmodi
huiusmodi consulti, inter Martinum Bartholomaeum Goche nomine, et Johannem Kammegaster
quos, vir bonus, duabus parvulis sedens, quod alterum ducere non licet
nec istam

2. Rīgas rātes vēstule M. Luteram. B.g. [pirms 1537]. J. Vites noraksts. 17. gs. vidus. LUAB R, Ms. 15. S. 487.

Casus inter Johannem Kannengiesser⁶¹ et Barbaram
Goeche, ad Dn. Doct. Martinum Lutherum perscriptus,
cum ejusdem Responso.

Est Rigae in Livonia puellae cujusdam jamdudum nubilis et multos annos utroque parente orbatae Tutor, vir Senatorius et grandaevus (Dn. Antonius Müter Proconsul⁶²), qui cum ea ante annos quinque super conjugio studiose deliberavit, videns ejus aetatem aliam poscere vitam. Illa rem totam Tutori atque illius uxori commisit, haud difdens, quum quod ipsius re esset futurum⁶³, eum, quemadmodum semper ante, ita et porro esse facturum, et se illo fore contentam inquiens, quem sibi maritum invenerit et delegerit. Post aliquot disquaesitos procos et ab ea spreto Johannis Kannengiesser facta est apud eandem mentio, qui cum puellae placeret, ejusdam Praedicatoris (dn. Johannis Ramme), studio et diligentia ad Tutoris aedes est adductus, qui sermonibus ultro citroque saepe habitis interfuit et Puellae matrimonio consentienti una cum ipsis Tutoribus adfuit. Id quod moriturus Praedicator testatus est, ne quid ea haberet, quod nuptiis praetexeret. Re itaque utrinque bene expensa, Major Senatorii ordinis pars est cum Senioribus Plebis a Tutore, Viro Consulari, rogata, ut a concione in aede sacra desponsationi interesse dignetur, quae comparavit et interfuit ex more ejus Regionis publice factae. Quo tempore, quum omnes sponso et sponsae felicitatem et laetium successum essent precati gratiamque pro iis uterque egisset, Tutor utrumque atque eos, qui utriusque esset sanguine conjunctissimi, eodem die convivio laetissimo in domo sua excepit. Eo omnibus reffectis Sponsus cum Sponsa⁶⁴ choreas ducit crebras, sequentibus multis aliis ex ordine virginibus. Perduravit hic amor mensem totum, quo annulum a Sponso datum servavit Sponsa, multis interea temporis collatis sermonibus et intercedentibus choreis et symposiis. Post hebdomadas quatuor, abjecto in terram annulo, maritum repudiavit et nuptias jam sextum in annum recusavit. Et quanquam ante annos fere tres in templo cathedrali, commemorante tutore, quo pacto omnia fuissent acta, duo Ecclesiae Pastores, dn. Andreas Knopius et dn. Sylvester Tegetmeyer, duo quoque ex ordine Senatorio, ad eam rem examinandam

61 Dokumentā uzvārda *Kannengiesser*, *Kannengiesser* rakstība ir nekonekventa.

62 Tekstu iekavās () Vitte rakstījis uz manuskripta malas. L. Napjerska ēdīcijā minētās marginālījas iekļautas pamattekstā.

63 Tā Vites norakstā.

64 Tā Vites norakstā, jābūt *sponso*.

deputati, ratas esse nuptias decreverunt, tamen sese Johanni Kanne[n]giesser esse devinctam aut matrimonio obstrictam, adhuc pertinaciter pernegat puella, alteri (Hans Holste) se brevi nupturam minitans. Torum illegitimum est aliquandiam causata; vero quando literis ex patria allatis diversum docuerit sponsum, jam in eo omnem sui praesidii spem collocat, quod citra suum consensum sit desponsata. Proinde cum verum et certissimum sit Conjugium omnium Doctorum judicio, quos hactenus consului, inter Puellam Barbaram Goeche nomine et Johannem Kannengiesser, – Vir bonus, duabus jam sellis sedens, quod alteram ducere non liceat neque istam consequi queat (id quod maximum illi dedit damnum), orat Vestram Paternitatem, Domine doctor Praestantissime, per ipsa misericordiae viscera, orant et omnes probi Rigae, ut Vestra Paternitas suum super hoc casu iudicium ad Senatum Rigensem perscribere non gravetur. Et si Sponsa conjugii Sponso pro sua pertinacia adhuc recuset, Sponso liberum esse, ut alim ducat ad redimendam conscientiam; verum Sponsae alteri unquam nubere minime licere, imo Civitate et Reipublicae Consortio esse ejiciendam, omnibusque modis puellae instituto esse resistendum, altera parte non consentiente et puellam liberam non dimittente.

Tulkojums

Dr. Mārtiņam Lutera kungam aprakstītais gadījums starp Johanu Kannengīzeru un Barbaru Geki, ar viņa atbildi.

Rīgā, Livonijā, kādas nupat precību gados nākušas un daudzus gadus bez abiem vecākiem dzīvojušas meitenes aizbildnis ir senators sirmā vecumā (prokonsuls, Antonijs Mītera kungs), kurš ar viņu pirms pieciem gadiem par laulībām rūpīgi ir apspriedies, redzēdams, ka viņas vecumā nepieciešama cita dzīve. Viņa visu lietu uzticēja aizbildnim un viņa sievai, ļoti uzticēdamās, tā ka tas, kas viņas lietā notiks, viņš tāpat kā agrāk vienmēr tā arī turpmāk darīs, un, sacīdama, ka viņa piekritīs tam, kādu vīru tas viņai atradīs un izraudzīsies. Pēc tam, kad vairākus preciniekus iztaujāja un viņa tos noraidīja, viņa ir pieminējusi Johanu Kannengīzeru, kurš, tā kā meitenei patika, ar tā paša ieteicēja (Johana Rammes kunga) centību un gādību ir aizvests uz aizbildņa namu. Viņš piedalījās starp vienu un otru [pusi] bieži notikušajās sarunās un, kad meitene piekrita laulībai, kopā ar viņas aizbildņiem bija klāt. Mirstošais ieteicējs ir arī liecinājis to, ka kāzas nekas nekavē. Kad no abām pusēm apstākļi ir labi izvērtēti, konsulārs, [kā] lielākās daļas Rātskungu kārtas līdz ar kopienas vecāko aizbildnis, ir lūdzis, lai tie ar savu klātbūtni

pagodinātu saderināšanos svētajā namā; viņi ieradās un piedalījās pēc tā apgabala publiskajām paražām. Tajā laikā, kad visi bija lūguši, lai līgavainim un līgavai būtu laime un prieks, un par viņiem abiem bija pateicies abu aizbildnis; viņš tajā pašā dienā ļoti liksmās viesībās savā namā uzņēma tos, kuri no abām pusēm bija vistuvākie asinsradnieki. Tur, kad visi bija atpūtušies, līgavainis ar līgavu bieži vadīja dejas, tiem pēc kārtas sekojot daudzām citām jaunavām. Šī mīlestība turpinājās visu mēnesi, kurā līgava sargāja līgavaiņa doto gredzenu; tajā laikā bija notikušas sarunas, mijoties ar dejām un simpozījumiem. Pēc četrām nedēļām, kad gredzenu bija nometusi zemē, viņa atraidīja precinieku un kāzas pārcēla jau uz sesto gadu. Un taču pirms gandrīz trīs gadiem katedrāles templī, aizbildnim atgādinot, kad bija notikusi vienošanās, viss bija izdarīts. Divus baznīcas ganus, Andreasu Knopkes kungu un Silvestru Tegetmeijera kungu, arī divus no Rātskungu kārtas norīkoja, lai viņi pārbaudītu šo lietu, tie nolēma, ka laulības ir spēkā, lai gan meitene vēl joprojām neatlaidīgi noliedz, ka viņa ir saderināta vai arī salaulāta ar Johanu Kannengīzeru, draudēdama, ka viņa drīz precēsies ar citu (Hansu Holsti). Viņa ilgāku laiku ir aizbildinājusies ar *nelikumīgu [laulības] gultu*; bet, kad pēc vēstulju saņemšanas no dzimtenes līgavainis ir uzzinājis pretējo, jau visu savas aizstāvības cerību viņš liek uz to, ka viņa pret savu gribu ir saderināta. Kad, to ņemot vērā, pēc visu doktoru sprieduma, ar kuriem līdz šim esmu apspriedies, laulība starp meiteni, vārdā Barbaru Geki, un Johanu Kannengīzeru ir īsta un pilnīgi derīga, – krietnais vīrs sēd jau divos krēslos, jo citu precēt viņam neļauj un ar šo viņš nespēj būt kopā (tas ir tas milzīgais zaudējums, ko viņa tam sagādāja); kungs, visizcilākais doktor, viņš lūdz Jūsu Tēvišķību no pašām žēlsirdības dzīlēm, lūdz arī visi Rīgas krietni ļaudis, lai Jūsu Tēvišķībai nebūtu par grūtu uzrakstīt savu spriedumu Rīgas Rātei par šo gadījumu. Ja arī līgava savā stūrgalvībā vēl nevēlas kļūt par sievu līgavainim, līgavainim ir jābūt brīvam, lai vestu citu *uz sirdsapziņas izpirkšanu (ad redimendam conscientiam)*; bet līgavai nekādā gadījumā nekad nav atļaujams otrreiz precēties, patiesi, pilsētai un valsts varai viņa ir jāpadzen, un visos veidos meitenes nodomiem ir jāpretojas, [ar] otro pusi nevienojoties un meiteni neatstājot brīvu.

3. LUAB R, Ms. 392b, R 6654

1540. gada februāris

Lutera vēstule pirmajam Hanoveres evaņģēliskajam sprediķotājam un reformatoram, superintendentam (no 1540) Georgam Šarnekvam (*Georg Scharnekau, Scharnikau, Scharneköper, Scarabaeus* (ap 1503 Hanovere (Hannover) – 1558. 15.IV Hanovere)).

Luters raksta Hanoveres superintendentam Georgam Šarnekvam, mierina un uzmundrina viņu smagu pārdzīvojumu un vajāšanu laikā, mudina turēties pretī sātana varai.

“G & P [Gratiam et Pacem] in domino. Venerunt mihi literae tuae mi Georgi, iam in dom[in]o mea acceptissimo, ideo brevibus cogor respondere, primum cum intelligas aperte Satanam esse qui te exercet ista tentatione admonet te dominus tu spiritu et oratione contra pugnes, nam si ociosus uelis stare et audire istas suggestiones Diaboli, facile illi erit te inquietare, surge, itaque et procide in genua et extende palmas, et dicito saltem vix et noce. Haec cogitatio Domine Deus et (...) te, a Diabolo immissa, libera me Domine et defende per Christum Dominum. Multes, uincti, qui ociosi paterent Satanam, non resistentes, quo prius ipse deberet defnere, antequam orarent, uel pugnarent. Quid est impossibile, perrumpe igitur et excita te ipsum in domino, et si dices, te non posse orare nil non afci oratione. Contra hoc ipsum assurge et dicito, sive possum sive non, sive dignus sunt, sive non tamen orantum est. Duo praesipiente, (... ..) fate, quaerite. Partire fortes in fde, secundo pro te quod. ecclesiam et fratres. Cura omne, ut auxilio illorum tua infirmatas si sublevatur, tertio omni studio cauebis etiam extranea, scilicet ne solus unquam sis. Nam hac tentatio non patitur solitudinem & lumen cupit esse, sis solitudine. Sei iungr te cum aliis, loquere, lege Evangelie psalmos cum illis. Laborandum est, si diabolium voles vincere, ipse non cedit ociosis et molestiam virentibus. Sic fac et erit Dns. tecum fortitudo tua in Christo. Amen. Wittembergae FR 6 post purificationis 1540. Martinus Lutherus. Venerebili in Dno Viro Georgio Scarabeo, Minister Verbi in Hannover, suo fratri clarissimo”

Tulkojums

Žēlastība un miers Kungā. Ir pienākusi man tava vēstule, mans Georg, [Dievs] Kungs ir mans liecinieks, tādēļ īsumā esmu spiests atbildēt, vispirms, kā Tu skaidri saproti, Sātans ir tas, kurš Tevi pārbauda ar šo kārdināšanu, Kungs Tevi brīdina, lai Tu garā un lūgšanā pretotos, jo, ja Tu vēlies būt laisks un klausīties šos velna norādījumus, viņam būs viegli Tevi traucēt, tāpēc sacelies un krīti ceļos, un izstiep rokas, un katrā ziņā tūlīt runā, un pretojies! Šī doma, Kungs Dievs arī Tevi (...),

no velna uzsūtīta, atbrīvo mani, Kungs, un aizsargā caur Kungu Kristu. Daudzi uzvarēti, kuri ir laiski, viņi redz Sātānu nepretodamies, kur iepriekš viņiem vajadzētu norobežoties, pirms viņš lūgtos vai cīnītos. Tas ir neiespējami, tāpēc pārvari un piecel pats sevi Kungā, un, pat ja Tu sacīsi, ka Tu nevari lūgties nedz arī ar lūgšanu kaut ko ietekmēt. Pret to pašu sacelies un saki, vai nu es varu, vai nē, vai cienīgs esmu, vai nē, tomēr ir lūgts. Diviem esot iepriekš saprātīgiem (.....), atzīsti lūgšanā, pievienojas baznīca un brāļi ticībā drošie, otrkārt par tevi. Rūpējies par visu, lai ar viņu palīdzību tavs vājums tiktu padzīts, treškārt ar visu centību Tu uzmanīsies arī no ārējā, proti, lai Tu nekad nebūtu viens pats. Jo šī kārdināšana pacieš vientulību un kāro būt par gaismu, kad Tu esi vientulībā. Tāpēc vienojies ar citiem, runā, bagātīgi lasi Psalmus ar viņiem. Ir jāpūlas, ja gribi uzvarēt velnu, viņš nepiekāpjas laiskajiem un tiem, kas pakļaujas grūtībām. Tā dari un Kungs būs ar Tevi, tavs spēks Kristū. Āmen. Vitenbergā piektdienā pēc [Marijas] šķīstīšanās [svētkiem] 1540. Mārtiņš Luters. [Dievā] Kungā godājamajam Vīram Georgijam Skarabejam, savam slavenajam brālim, Dieva Vārda Ministram Hanoverē.

Latīņu val. rokr.: divas vai trīs rokas, divas spalvas.

Vēstules uzmetums ar korektūrām.

16. gs. otrās puses / 17. gs. kopija vai viltojums.

Iespējams arī, ka vēstule diktēta, un ar Lutera roku rakstīti labojumi ar rupjāko spalvu.

1 lp. Papīrs, tinte. 31 × 19,5 cm.

Piezīme ar citu roku teksta apakšā – adrese:

Venerabili in Dno viro Georgio Scarabeo, Ministro Verbi in Hannover, suo fratri Clarissimo

ar to pašu roku korektūras tekstā.

In dorso:

Provenences ieraksts par vēstules dāvināšanu RPB, Rīgā, 1670. gada [15.] martā, rakstījis Matias Knutzens no Oldensvortas Silēzijā. Vienīgi dāvinājuma ieraksts apliecina faktu, ka 1670. gada martā Knutsens bijis arī Rīgā:

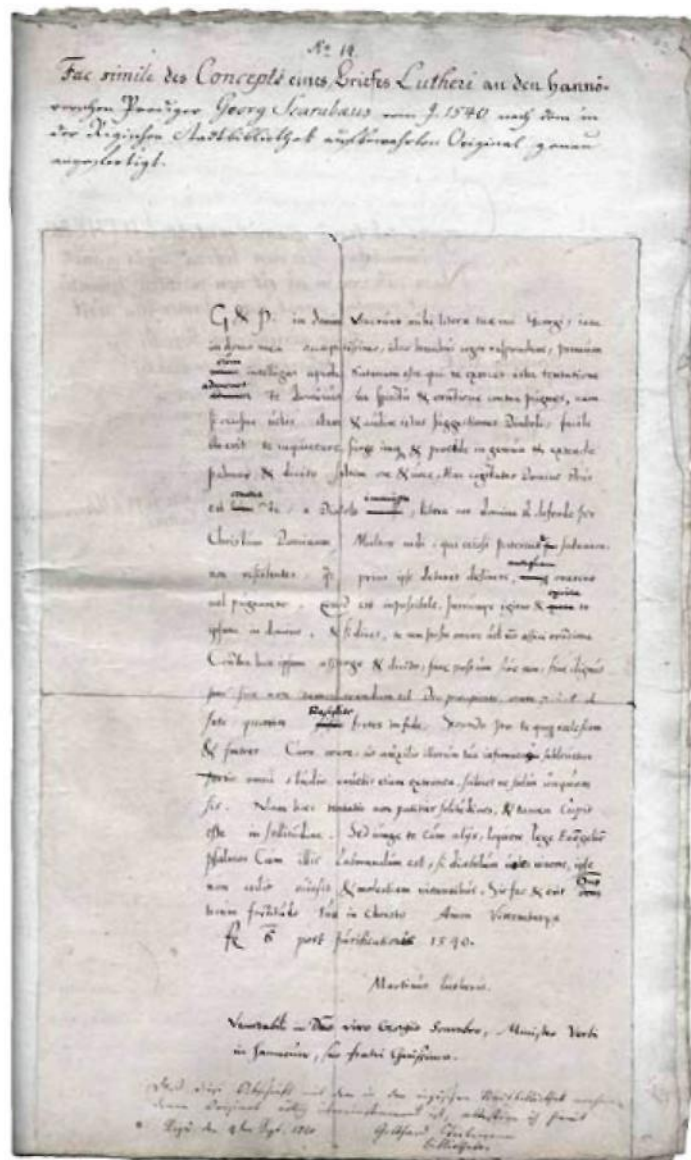
Corpore sub terrā quamvis mutere, LUTHERE; immutata tamen littera scripta manet. Nam cum vox in eā sit non peritura Tonantis, ut mundus pereāt, non tamen illa perit.

Hisce qualibuscunq. Distichis ego manuscriptum Taumasiandri epistolam, Bibliothecae â me Rigensium donatam, aeternitati comvendare volui, cui nomen est Matthiae Knuzen Oldenswurtho- Sles. S.S. Teologiae Cultori. scribebam Ri-gae ann XpiGVOvioK ∞ I) DCLXX pridie Idum Martii.

Corpore sub terrā quamvis mutere, LUTHERE;
 immutata tamen littera scripta manet.
 Nam cum vox in eā sit non peritura Tonantis,
 ut mundus pereat, non tamen illa perit.
 Hisce qualibuscumq; Distichis ego
 manu scriptam Baumgardi
 epistolam, Bibliotheca a
 me Lipsiensi donata,
 aeternitati con-
 servare volui,
 cui nomen
 est
 MATTHIÆ Ruzen Obermanti
 S.S. Theologiae Cultoris

Scribitur Riga
 Anno
 Christovinc
 1670
 pridie Iduum
 Martii

Proveniences ieraksts par Lutera vēstules dāvināšanu RPB, Rīgā, 1670. gada [15.]
 martā. Rakstījis Matias Knutsens no Oldensvortas Silēzijā.
 Lutera vēstule Georgam Šarnekvam. LUAB R, Ms. 392b, R 6654. 2.lp. (in dorso).

Lutera vēstules Šarnekvam faksimilnoraksts.

Norakstu izgatavojis, tekstu transkribējis un komentējis J. Kr. Broce (*Brotze*).
Rīga, ap 1820. gadu. LUAB R, Ms. 392, S.73.

Publicēts

Tiel M. *Luthers Leben nebst einer kurzen Geschichte der Reformation in Riga und einem Facsimile zweier auf der hiesigen Stadtbibliothek befindlichen eigenhändigen Briefe Luthers.* Ein Beitrag zur Feier des 3. Saecularfestes der Uebergabe der Augsbургischen Confession am 25. Juni 1530. Fuer Confrmanden verfasst den 13. Juni 1830. Riga 1830. 99 S., hier S. 91; Beilage [2].

Faksimilēta tikai lapas *recto* puse (vēstules teksts).

2. izd.: 1842.

WAB 9, Nr. 3441

Literatūra

Arndt II, 185.

Arnts kļūdaini transkribējis vēstules adresāta uzvārdu un "Scarabeo" vietā rakstā "Sicambro".

[Sonntag, Karl Gottlob]. *Ein Wort Luthers an Riga. Rigaische Stadt-Blätter*, No. 37 (den 12. September, 1816), S. 289.

Im Inhalt werden zwei Briefe von D. Martin Luther in der Stadt-Bibliothek erwähnt:

"auf unserer Stadt-Bibliothek werden zwei Briefe von D. Martin Luther (...) aufbewahrt, die jedoch der unleserlichen Handschrift wegen sehr schwer zu entziffern sind."

S.M. *Geschichte der Kirchen Reformation in Riga (Beschluss). Rigaische Stadt-Blätter*, No.15, (den 10. April 1817), S.117.

Tiel M. *Luthers Leben*, 1830, S. 91:

"Abas Lutera vēstules (Walch Bd. 5 und Bd. 10), kas pievienotas kā *fac simile* šā darba beigās, ir atveidotas pilnīgi precīzi (*auf das getreueste*) un, vismaz lafīņu, vēl nav tikušas iespiestas".

Programm für die Luther Jubiläums-Ausstellung in Riga, S.3, Nr.9.

Bušs, 20.lpp.:

"Otra Lutera vēstule, kuru 1670. gada martā Matiass Knudsems Oldensmurts atdeva bibliotēkai "Brīnumvīra" (*Taumasiander*) mūžīgai piemiņai un kas arī ļoti godāta, ir, bez šaubām, kopija. Virsmācītājs Matiass Tīls īsto un neīsto vēstuli 1530. gada Augsburgas konfesijas atzīšanas 300 gadu svētku gadījumā faksimilējis savā grāmatā (...) *Dr Martins Luther Leben*".

Buša apraksta latviskā tulkojumā (tulkojis vēsturnieks Rūdolfs Širants (arī *Širants*, 1910-1985) neprecīzi transkribēts dāvinātāja Knutsena uzvārds, un vietvārds (*Oldenswurth*, tagad *Oldensworth*, Šlēzvigas-Holšteinas zemē Vācijā), kas norāda uz viņa izcelsmi, kļuvis par uzvārda sastāvdaļu.

Busch, S. 23.

WAB 14, S. 124, parindē.

Zanders, O. *Senās Rīgas grāmatniecība*, 125. lpp.

Šarnekaivs, Georgs (*Georg Scharnekau, Scharnikau, Scharneköper, Scarabaeus* (ap 1503 Hanovere – 1558. 15.IV Hanovere), par viņu:

Bahrđt, W. *Geschichte der Reformation der Stadt Hannover*. Hannover 1891.

Meyer, J. *Kirchengeschichte Niedersachsens*. Göttingen 1939.

Leonhardt, H.H. *Die St. Aegidius Kirche zu Hannover im Wandel von sechs Jahrhunderten*. Hannover, [1947], S. 4–5.

Publikācija tiešsaistē, pieejams:

www.aegidienkirche-hannover.de/.../62aa4177c1fbad0993a7ae162eafda06.pdf.

Knutsens, Matiass (*Knutzen, Knuzen, Knutsen, Matthias*, 1646– nach 1674?), par viņu:

Jöcher, Christian Gottlieb. *Gelehrten Lexicon* (...) Zweyter Teil D-L. Leipzig: In Johann Friedrich Gleditschens Buchhandlung, 1750, Sp. 2128–2129. *Allgemeine deutsche Biographie (ADB)*. Leipzig, Bd. 16, 1882, ab Seite 335: Knutsen

Gadebusch, Friedrich Konrad. *Livländische Bibliothek nach alphabetischer Ordnung*. Riga, 1777. T. 2, S. 125-127. *Allgemeine Literatur- Zeitung*. 1901, S.1907-1910.

Recke, J. F. v., Napiersky, K. E. *Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten – Lexicon der Provinzen Livland, Ehstland und Kurland*. Bd. 2. Mitau, 1829, S.472.

Tetsch, Carl Ludwig. *Curländische Kirchen Geschichte*, dritter Teil. Königsberg und Leipzig: bey J.D. Zeisens Wittwe und J.H. Hartungs Erben, 1769, S.203.

G U f Ethern forfætningen hader herin til
 her med M Engelbertus omf mænge een Skrifte o
 deten med een berynges den med si med ud p
 Skrifte giffen. si er viffet her Christen v
 here med herude den allen p
 herin viffet med hilsen hellig i
 er Skrifte med from med viffet viffet
 her viffet med gultes p
 her er sig viffet i den med p
 med ud med den ud her med gultes. Atte med
 her her sig med viffet h
 her med sig sine viffet gultes her. her er viffet
 viffet den viffet i Engelbertus. her er viffet med
 viffet viffet viffet. Herin. Gultes viffet. Amen
 viffet med viffet. 1 5 4

 Martinus Luth.

4. Lutera vēstule Rīgas birģermeistariem un rātskungiem.
 [Vitenbergā], 1540. gada 26. augustā. LUAB R, Ms. 392. R 6653

LUAB R, Ms. 392. R 6653

[Vitenbergā], 1540.gada 26. augustā:

Dornstags nach Bartholomej 1540

sign.: Martinus Luther D

Lutera oriģinālokraksts

Papīrs. Tinte. Autogr. Locījuma vietās papīrs bojāts, restaurēts. 33 × 20,5 cm Uz vertikālās malas kreisajā pusē Lutera zīmoga un zīmogvaska (zaļa) pēdas (divas).

In dorso:

Martinus Luther [otrādi, augšpusē]

Den Erbarν fursichtigen Herrν Burgermeister vnd Ratmanne der Stadt Riga
yn Lifand meinen gvnstig guten freunden [Lutera rokrakstā]

citā, vēlākā rokrakstā:

Doctoris Martini Lutheri / schrieb darinne er M. Engelbert Commendiert
Ao40.

Augšmalā zīmogs ar Lutera zīmogredzenu (zem papīra zaļš vasks); vēstules apakšmalā zaļā zīmogvaska pēdas. Tikusi apzīmogota jau salocīta vēstule. Vasks daļēji nodrupis.

G[nade] V[nd] f[riede] Erbarν fursichtigen lieben Herrν Es hat mich M. Engelbertus auf anzeuge[n] ewr schrift gebeten vmb ein zeugnis, Dem nach so viel ich seiner schrift gesehen, ist er erstlich der Christlichen reinen lere wol bericht dazu allen fecten feind, das ich yhn hierin vnstrefich vnd heilsam halte zum andern ist er sonst auch from vnd ehrlichs wesens bey vns erkand zum dritten auch gelert gnug ynn den sprachen, Aber wie er sich mündlich zu vben mit predigen und leren geschikt weis ich nicht den ich yhn nicht gehoret Acht auch das yhr bey euch selbs besser solchs ... [robs papīrā, trūkst vārds „verstehet“?] als der bey euch sich eine zeitlang geübt hat, wie er bericht

Befelh den selben M Engelbertum, ynn ewre gvnst vnd frevndlichen willen. Hiemit Gott befolhen Amen Dornstags nach Bartholomej 1540.

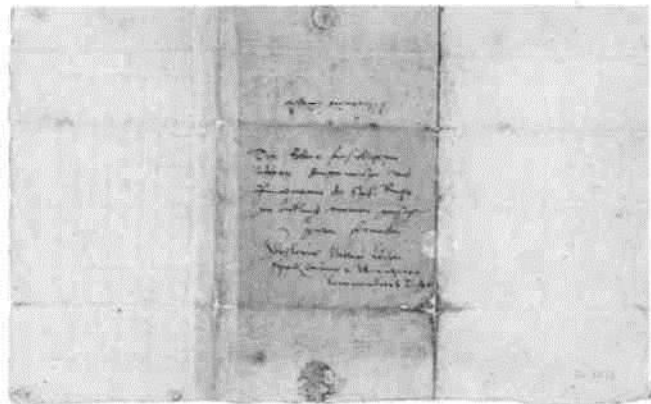
Martinus Luther D

Tulkojums

Ž[ēlastība] u[n] m[iers]. Godājamie, tālredzīgie, mīlie kungi. Uzrādot Jūsu rakstu, M[āģistrs] Engelbrehts man ir lūdzis apliecinājumu. Jo, cik es no viņa raksta redzu, viņš ir, pirmkārt, stipri =labi mācīts (*wol bericht*) kristīgā skaidrā mācībā, turklāt visu disputu (*fecten*) naidnieks, kāpēc es viņu uzskatu par nevainojamu un svētīgu

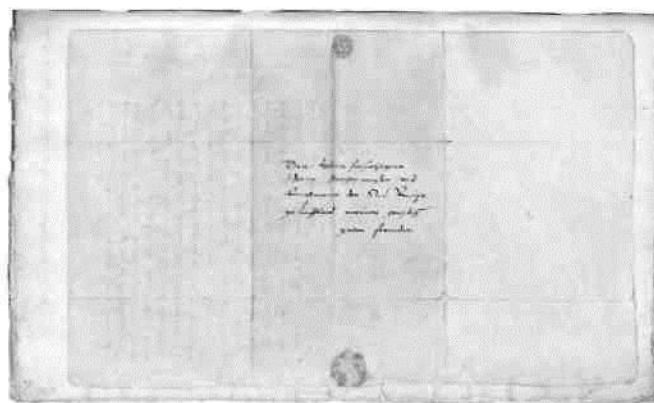
(*heilsam*); otrkārt, viņš arī citādi ir pie mums pazīstams kā dievbijīgs un godājams, treškārt, arī pietiekami mācīts valodās. Bet es nezinu, cik viņš spējīgs mutiski nodoties sprediķošanai (*mündlich zu vben mit predigen*) un mācīšanai, jo es viņu neesmu dzirdējis. Ņemiet arī vērā, ka Jūs pie sevis paši labāk to [papīra bojājums, trūkst vārds, no konteksta spriežot, iespējams – “saprotat”], jo viņš pie Jums kādu laiku ir darbojies (*geübt hat*), kā viņš ziņo. Novēlu šo pašu Engelbertu Jūsu labvēlībai und draudzīgai gribai. Ar šo lai Dievs Jūs pasargā. Amen. Ceturtdienā pēc Bērtuļiem 1540.

Mārtiņš Lutērs D.

4. Lutera vēstule Rīgas birģermeistariem un rātskungiem.

[Vitenbergā], 1540.gada 26. augustā. LUAB R, Ms. 392. R 6653. 2.lp. (In dorso)

Lutera vēstules (1540.gada 26. augustā, dorso puse) faksimilnoraksts.

Izgatavojis J. Kr. Broce (*Brotze*), Rīga, ap 1820. gadu. LUAB R, Ms. 392, S.78.

Facsimile eines Briefes Luthers an den Rügischen Magistrat am 3. 1540.

G U f Erbaren Fürstlichen lieben Herrn
 hat uns M. Engelbertus auff angezeigter Schrift
 den auch ein Brevier: dem uns so viel als
 Schrift gelien. ist er nicht der Christen
 lere und beruht den allen Reden feind, die
 herein untröstlich und heilich halt zum
 andern. Ist er nicht auch from und
 christlich verstand. Ist er nicht auch
 zum dritten auch gelobt ganz zum
 Speisgen. Aber wir er sich unwillig zu
 reden mit predigen und lere offentlich
 was ich mag. Dem ich ihn nicht geloven
 nicht auch bei ihn den uns nicht
 besser sieht. Ist er nicht auch der
 den uns nicht eine zulassung
 hat. Das er nicht die Befehl den
 nicht in Engelbertum. Das er nicht
 auch und leumilgen wollen. Hier
 uns Gott befohlen. Amen
 Donnerstag nach Bartholomaei 1540

Maximilian Luthers

Nach dieser Abschrift wird auch in der
 originalen Abschrift
 Riga am 26. August 1540
 Johann Sebastian
 Schreiber

Lutera vēstules (1540. gada 26. augustā) faksimilnoraksts.
 Izgatavojis J. Kr. Broce. Rīga, ap 1820. gadu. LUAB R, Ms.94, S. 77

Pielikums

Brotze J. Chr. [Erklärung, betrefš Engelbrecht Scheteken]. Pievienota neliela lapa ar vēstules teksta transkripciju un Broces piezīmēm, [2] lpp. B.g. [ap 1820?]. Rokr. 10,5 × 9 cm.

Provenence

Nav skaidra. Domājams, bibliotēkā nonākusi 16. gs. 2. pusē – 17. gs. 1753. gadā vēstule ir bibliotēkā (*Arndt 185*).

Vēstulei būtu bijis jānonāk vai nu Rīgas Rātes Iekšējā arhīvā, kur tika glabāti ienākošie raksti, vai Rīgas Konsistorijas arhīvā.

Vēstules faksimilnoraksts, izgatavojis J.Kr. Broce (*Brotze*), ap 1820. gadu:

Brotze J.Chr. LUAB R., Ms.94, S. 77, 78, 79 (teksta un adreses (*in dorso*) transkripcija.

Transkribējot tekstu, Broce atrisinājis uzrunas abreviatūru, izlaidis vārda daļu priekšpēdējā teksta rindā (*Hiemit* vietā *Hier*), iestarpinājis vārdu (*Ich*) u. c.

Veidojot *dorso* puses faksimilnorakstu, Broce pārraksta tikai Lutera rokas rakstīto adresi; Broce nav atkārtojis vēlākos pierakstus ar citu roku.

Publicēts

Wette 5, S. 302-303, Nr. MDCCCXLVII:

Wette, Wilhelm Martin Leberecht de (1780–1849), Hrsg. *Dr. Martin Luthers Briefe, Sendschreiben und Bedenken: vollständig aus den verschiedenen Ausgaben seiner Werke und Briefe, aus andern Büchern und noch unbenutzten Handschriften gesammelt, kritisch und historisch bearbeitet* / von Dr. Wilhelm Martin Leberecht de Wette, Professor der Theologie zu Basel. In 5 Bd. Berlin, 1826-1828.

Bd.5: Luthers Briefe von Schliessung der Wittenberger Concordie bis zu seinem Tode [von 1536, 2.Junius bis 1546, 16.Junius]. Berlin: bey G. Reimer, 1828. XXVI, 801 S., hier S. 302 – 303, Nr. MDCCCXLVII: “Das Original dieses bisher ungedruckten Briefs befindet sich auf der Stadtbibliothek in Riga, wovon wir ein von Hrn. Bibliothekar Tielemann beglaubigte und von Hrn. von Freymann gütig mitgetheiltes Facsimile vor Augen gehabt haben”. Vēstules teksta transkripcijā Vete modernizējis interpunkciju un ortogrāfju.

Tiel, Matthias. *Luthers Leben nebst einer kurzen Geschichte der Reformation in Riga und einem Facsimile zweier auf der hiesigen Stadtbibliothek befindlichen eigenhändigen Briefe Luthers.* Ein Beitrag zur Feier des 3. Saecularfestes der Uebergabe der Augsburgischen Confession am 25. Juni 1530. Für Confrmanden verfasst

den 13.Juni 1830. Riga 1830. 99 S., hier S. 91; Beilage [1] : Facsimile [1] Bl.; [2] S. [Transkription] u. Brotze's Anmerkung zu diesem Briefe.

Pielikumā [1]: 1 lp. vēstule faksimiliespiedumā (litogrāfja), pagatavota pēc Broces faksimilnoraksta, faksimilēta arī vēstules *dorso* puse ar adresi. Pievienots vēstules teksts Broces transkripcijā un Broces komentārs (oriģināltekstu sk. **LUAB R, Ms. 392a, 1a**). Iespējamā teksta transkripcijā nav saglabāta atsevišķu vārdu rakstība (lielo un mazo burtu lietojums), teksts papildināts ar dažām interpunkcijas zīmēm.

Tiel, Matthias. *Luthers Leben*, 1842, S.91; Beilage [1]; [2] S.

Luther an die Christen in Livland : Bischof Dr. C.C. Ulmann Vice Praesidenten des Ev.-Lutherischen General Consistoriums in St. Petersburg (...) zur Feier seiner fuenfzigjährigen Wirksamkeit im geistlichen Amte am 18. December 1866 dargebracht von der Gesellschaft f. Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands in Riga. Riga: Livl. Gouv. Typographie, 1866. 26 S., hier S. 25, Nr. 17; S.26.

Ripke, Justus Nicolaus. *Die Einführung der Reformation in den Baltischen Provinzen und Dr. Martin Luthers persönliche Beziehungen zu derselben*. Zum Andenken an die vor 400 Jahren erfolgte Geburt des grossen Reformators. Mit einem Anhange, enthaltend Schriften und Briefe Luthers in 12 Beilagen. Riga; W.F. Häcker, 1883. 67 S., hier S. 67, Beilage XII.

WAB 9 , Nr. 3527.

Dunsdorfs, Edgars; Spekke, Arnolds. *Latvijas vēsture: 1500-1600*. Stokholma : Daugava, 1964, 12, [4] lpp., [34] lpp., il., [1] lapa il., [1] atsevišķa lapiņa (11x10 cm) ar kļūdu labojumiem.

96. lpp.: vēstules teksta tulkojums latv. val., datējums kļūdaini: 1540. gada [31. augustā].

[1] lp. ielīme pie 96. lpp.: "Mārtiņa Lutera vēstule Rīgas rātei (oriģināls glabājas Rīgas rātsnama bibliotēkā – tagad sadedzis)"; vēstules fotokopija (neskaidra), zem tās oriģinālteksta jauna transkripcija ar daudzām kļūdām un neprecizitātēm.

Literatūra

Arndt J. G., S.185.

Berens, Reinhold. *Geschichte der seit hundert und fünfzig Jahren in Riga einheimischen Familie Berens aus Rostock, nebst Beiträgen zur neuesten Geschichte der Stadt*

Riga / von Reinhold Berens der Medizin Doctor. Riga : Gedruckt und in Kommission bei Julius Conrad Daniel Mueller, 1812, S. 74.

Im Inhalt werden zwei Briefe von D. Martin Luther in der Stadt-Bibliothek erwähnt, ko sava apmeklējuma laikā (1796) aplūkoja Krievijas imperators Pāvils I:

“Unsere alte ehrwürdige Reliquie, die deutschen und lateinischen Original-Briefe Martin Luthers, vom Dinstage nach Bartholomäi 1540, in welchen er den ersten Lehrer unsers lutherischen Glaubens Selbst empfiehlt, und die hier unter seiner schlichten Bibel-Uebersetzung aufbewahrt werden, erregten nicht weniger seine hohe Achtung und Bewunderung.”

Eckardt, Friedrich v. (1759–1806). *Kaiser Alexander in Riga Am 24sten, 25sten und 26sten May 1802.* Riga: gedruckt und zu bekommen bey J. D. Müller, [1802]. 40 S., hier S. 21.

Rīgas guberņas pirmā sekretāra (*Regierungssekretär*), kolēģijas asesora Frīdriha fon Ekarta (*Eckardt*, 1759–1806) darba pirmizdevums iznācis vācu valodā (Riga, 1802), tad divos tulkojumos izdots krieviski un atkārtoti iespiests Pēterburgā. [Экардт, Фр]. *Император Александр в Риге Маия 24, 25, и 26 числ 1802 года.* Санктпетербург: печатано в типографии Шнора, 1802.

24 с., здесь с. 17.

[Экардт, Фр]. *Император Александр в Риге 24, 25, и 26 Маия 1802 года.* Перевод с немецкого В Санктпетербурге: при Императорской Академии Наук, 1802. 54 с., здесь с. 31.

Petri, Johann Christoph. *Neuestes Gemählde von Lief- und Ehistland, unter Katharina II. und Alexander I. in historischer, statistischer, politischer und merkantilischer Ansicht. Auch als ein Beytrag zur Kenntniss des Russischen Reichs.* Erster Band. Mit sechs Kupfern. Leipzig: in der Dyk'schen Buchhandlung, 1809, S. 227.

Schlippenbach, Ulrich v. *Erinnerungen von einer Reise nach St.Petersburg im Jahre 1814.* T.1–2. Mitau, Hamburg: 1816–1818. Zweiter Teil. *Briefe aus Dorpat un Riga.* Hamburg: bey Perthes und Besser, 1818. 280 S., hier S.264–265. **S.M.** *Geschichte der Kirchen Reformation in Riga* (Beschluss). *Rigaische Stadt-Blätter*, No.15 (den 10. April 1817), S.117.

Riga [die hiesige Stadtbibliothek]. In: *Leipziger Literatur-Zeitung.* Nr. 267* (1818, October), Sp.2131.

Programm für die Luther Jubiläums-Ausstellung in Riga, 22.bis 30 Okt. 1883. Riga: Müllersche Buchdruckerei, 1883, S.3, Nr.8. *Rigasche culturhistorische Ausstellung veranstaltet von der Gesellschaft für Geschichte*

und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands: Katalog. Riga, 1883, S. 47–49.

Bušs 20; Busch 23.

WAB 14, S. 124, parindē.

Zanders, O. *Senās Rīgas grāmatniecība*, 120., 125., 126.lpp.; att. nr. 113.

Jacobus Battus and the Early Reformation in Livonia. In: *Beyond Traditional Borders: Eight Centuries of Latvian – Dutch relations*. Ed. Royal Netherlands Embassy in Riga. Riga: Apgāds “Zelta grauds”, 2006. p. 226 (letter of M. Luther, 1540, Engelbert Schkelken (sic!)).

Engelberts Šetekens (*Engelbrecht Scheteken, Scelkey, Schelkey, Schkelken, Sehteken*, ?-pēc 1573), **par viņu:**

Bergmann, Liborius v. *Versuch einer kurzen Geschichte der Rigischen Stadtkirchen seit ihrer Erbauung, und ihrer lehrer von der Reformation bis auf die jetzige Zeit*. Riga : gedruckt von Julius Conrad Daniel Müller, 1792, S. 28, parindē. LUAB atrodas Bergmaņa darba eksemplārs (inv. nr. LAB R 3464), kas piederējis J. Kr. Brocem, un grāmatai klāt piesietajās lapās atrodami plašas Broces piezīmes un faktoloģiski papildinājumi – izraksti no Broces caurskatītajiem dokumentiem un rokrakstiem. Pie 29. lpp. klātpiešūtājā lapā Broce sniedz papildu ziņas (iespējams, ņemtas no birģermeistara P. f. Šifelbeina kolekcijas dokumentiem un izrakstiem) par Rīgas sprediķotājiem un diakoniem. Engelbrehta Šetekena jeb Šelkeja (*Scelkey, Schelkey*); Broce uzskata, ka Šelkejs un Šetekens ir viena un tā pati persona.) vārds sastopams 1536., 1542., 1543. gada garīdznieku sarakstos. Vēlreiz Šetekens pieminēts pie 30. lpp. klātpiešūtājās piezīmēs, tas ir izraksts no Jirgena Pādela (1505–1571) hronikas par 1543. gada konsistorijas apmeklējumu.

Tiel, Matthias. *Luthers Leben nebst einer kurzen Geschichte der Reformation in Riga und einem Facsimile zweier auf der hiesigen Stadtbibliothek befindlichen eigenhändigen Briefe Luthers*. Riga, 1830 (2. izd.1842); [2] S.; pie pielik. [1] (pēc S. 95.)

[Sonntag, Karl Gottlob]. *Ein Wort Luthers an Riga*, S. 289.

Schlippenbach, Ulrich v. *Erinnerungen von einer Reise nach St.Petersburg im Jahre 1814*. T.1–2. Mitau, Hamburg: 1816–1818. Zweiter Teil. *Briefe aus Dorpat un Riga*. Hamburg: bey Perthes und Besser, 1818. 280 S.; hier S.264.

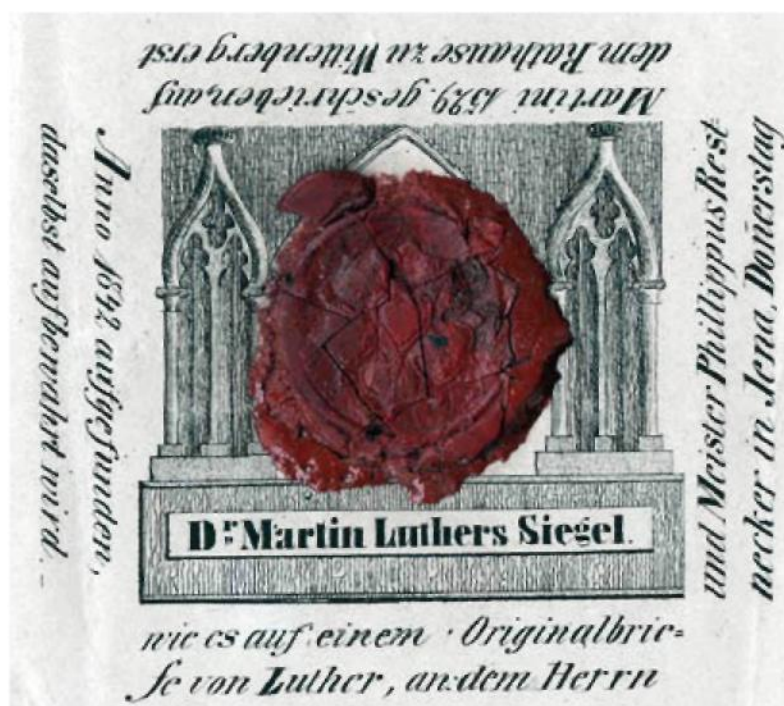
Brachmann, Wilhelm. *Die Reformation in Livland : ein Beitrag zur Geschichte Livlands sowohl, als der Reformation* (der Gesellschaft f. Geschichte und Altert-

humskunde der Ostseeprovinzen vorgelegt in der 125. (oefentl.) Versammlung am 6. Dec. 1847 und theilweise vorgelesen in ihrer 135. (oefentl.), 137. u. 139. Versammlung am 6. Dec. 1848, 9. Februar u. 14. April). In : *Mittheilungen aus dem Geschichte Liv-, Ehst- und Kurland's* / hrsg. von der Gesellschaft f. Geschichte und Alterthumskunde der russischen Ostseeprovinzen. Fünften Bandes erstes Heft. Riga: N. Kymmels Buchhandlung, 1849. S.1-266, hier S.201. Autors atsaucais tikai uz M. Tīlu: sk. **Tiel**, Matthias. *Luthers Leben*.

Jürgen Padel's und Caspar Padel's Tagebücher, hrsg. von H. J. Böthführ. In: *Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands*, hrsg. von der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands. Bd. 13.-Riga: N. Kymmels Verlag, 1886, S. 291–434.

Luther an die Christen in Livland, S. 25, parindē.

Zanders, O. *Senās Rīgas grāmatniecība*, 125. lpp.

Lutera zīmoga nospiedums sarkanā lakā. Suvenīrizdevums. 19. gs. vidus-beigas.

LUAB R, Ms. 392a. Inv. nr. R 6666. Pielikums (fragments).